

Türkiye
Sosyal Ekonomik Siyasal
Araştırmalar Vakfı

Demokrasiye Geçiş için İttifak ve Mutabakat Senaryoları

Murat Somer
Seren Selvin Korkmaz
Edgar Şar

Demokrasiye Geçiş için İttifak ve Mutabakat Senaryoları

Raporu Hazırlayanlar: **Prof. Dr. Murat Somer, Seren Selvin Korkmaz, Edgar şar**

Raporun yazılımlı sürecinde TÜSES tarafından üç atölye çalışması düzenlenmiştir. TÜSES ve yazarlar, aşağıdaki toplantı katılımcılarına katılımları ve rapora katkı veren değerli görüşleri için teşekkürlerini sunar:

(İsimler alfabetik sıraya göre yazılmıştır.)

Dr. Öğretim Üyesi Alper Yağcı
Ayşe Çavdar
Dr. Öğretim Üyesi Berk Esen
Prof. Dr. Ergun Özbudun
Prof. Dr. Ersin Kalaycıoğlu
Fazıl Alp Akış
Prof. Dr. Osman Can
Prof. Dr. Selin Esen
Prof. Dr. şule Özsoy Boyunsuz
Dr. Öğretim Üyesi Yunus Sözen

Tasarım: **Kurtuluş Karaşın**

İstanbul, Mayıs 2021

TÜSES Türkiye
Sosyal Ekonomik Siyasal
Araştırmalar Vakfı

Esentepe Mah. Büyükdere Cd.
No.: 100 Kat: 3 şişli/İstanbul

Tel: 0 533 305 67 57

tuses@tuses.org.tr
www.tuses.org.tr

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
1 GİRİŞ	6
1a I 21. Yüzyılda Otoriterleşme ve “Demokratik Geri Kayma”	8
1b I Rekabetçi Otoriter Rejimlerden Demokrasiye Geçiş	12
1c I Geleceği Kurmak ve Türkiye’yi Dünyada Olumlu Bir Örnek Yapmak.....	14
1d I Demokrasi Bloku ve Seçim İttifakları Farkı.....	16
1e I Geleceği Savunmak, Türkiye’de Demokrasiye Geçiş ve Dünya	17
2 SEÇİM STRATEJİSİ	18
2a I Esnek Ortaklığa Dayalı Seçim Stratejisi.....	19
2b I Etkin Ortaklığa Dayanan Seçim Stratejisi	27
3 SEÇİM VE SANDIK GÜVENLİĞİ STRATEJİSİ	40
3a I Seçim Öncesinde Alınacak Tedbirler.....	42
3b I Seçim Günü ve Sonrası Yapılacaklar	44
4 SEÇİM SONRASI STRATEJİSİ	46
4a I Ne cumhurbaşkanlığının ne de TBMM çoğunluğunun kazanıldığı senaryo	48
4b I Sadece TBMM çoğunluğunun kazanıldığı senaryo.....	48
4c I Cumhurbaşkanlığının kazanılıp TBMM çoğunluğunun kaybedildiği senaryo	51
4d I Hem cumhurbaşkanlığının hem de TBMM çoğunluğunun kazanıldığı senaryo	53
5 SONUÇ	56
EKLER	
EK 1 Macaristan Muhalefet Partileri Ağustos 2020 Mutabakatı	59
EK 2 Malezya Pakatan Harapan (Umut Paketi) Eylül 2015	61

Prof. Dr. Murat Somer

Koç Üniversitesi Siyaset Bilimleri ve Uluslararası İlişkiler Programı'nda öğretim üyesidir.

Seren Selvin Korkmaz

Siyaset Bilimci. İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü (IstanPol) Genel Direktörü ve yönetim kurulu üyesidir. Stockholm Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Enstitüsü'nde araştırmacı ve Washington D.C. merkezli Orta Doğu Enstitüsü'nde Türkiye uzmanıdır.

Edgar Şar

Siyaset Bilimci. Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde doktora çalışmalarını sürdürmektedir. İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü (IstanPol) Yönetim Kurulu Başkanı ve Dış Politika Programı direktörüdür.

ÖNSÖZ

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi (CHS) 9 Temmuz 2018’de uygulamaya girdikten sonra geçen üç yıllık süreçte eskidi. Bu zaman diliminde, sistem lehine oy verenlerin beklentilerine bile yanıt veremeyen, Türkiye’nin yönetiminde zafiyet ve tahribat yaratan bir yönetim tablosu oluştu. Evet, Türkiye’nin demokrasi ve hukuk eksiklikleri CHS öncesinde de mevcuttu, ancak bu yeni sistem, sorunların katmerlenmesine ve göz ardı edilemez hale dönüşmesine yol açtı. İktidar partilerinin bazı yetkilileri revizyon gerekliliğini dillendirir hale geldiler. Revizyon değil; köklü bir değişim gerekliliğini savunan muhalefet partileri ise öncelikle CHS yerine Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem’e geçişi savundular.

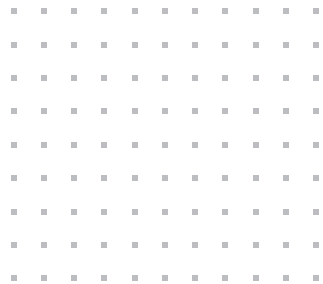
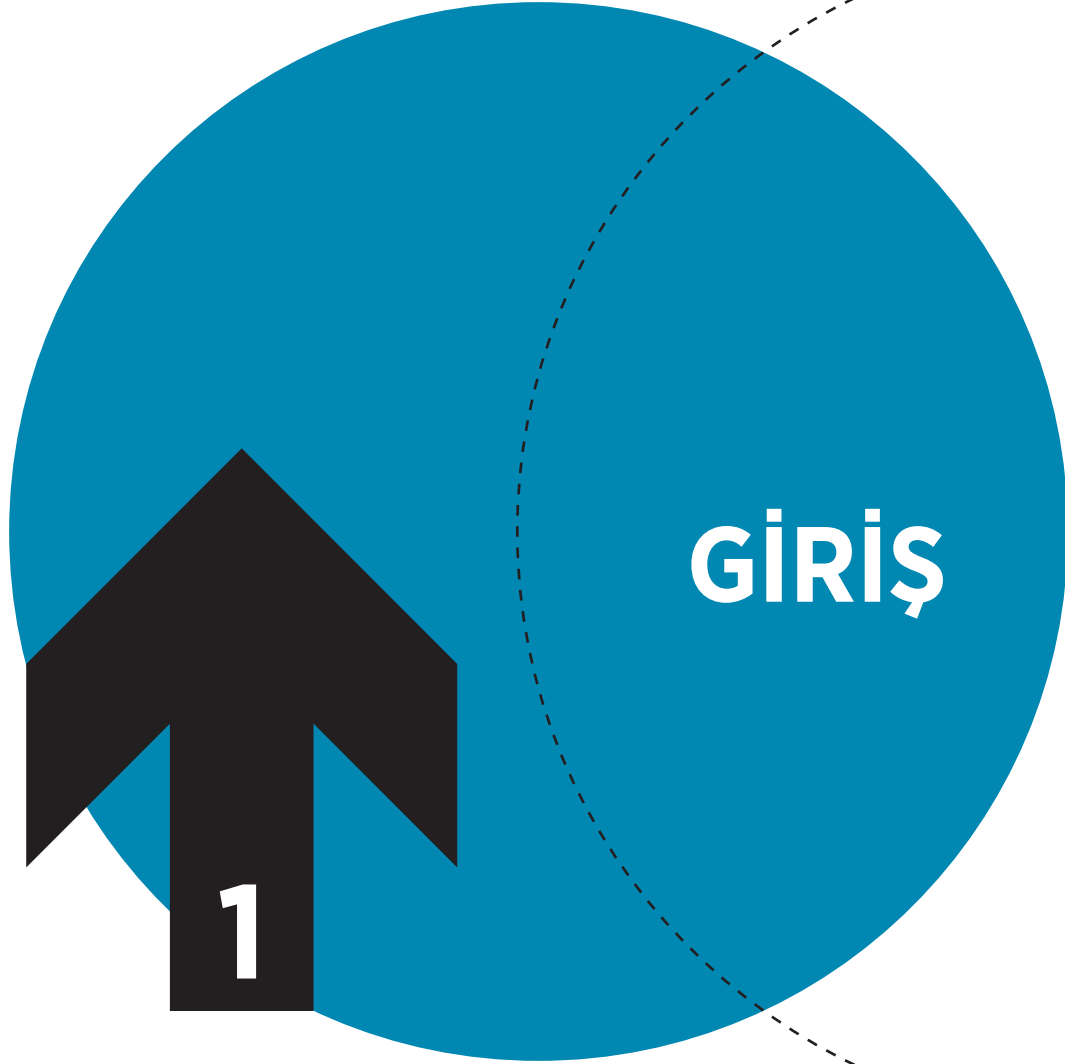
Güçlendirilmiş Parlamenter Sisteme geçişin ülkenin sorunlarına yeterince yanıt olup olmayacağı, yargıdan ekonomiye ve başka alanlarda nelerin nasıl düzeltilmesi gerektiği ve her şeyden önce tüm bunların hayata geçebilmesi için nasıl bir yol planı gerektiği, muhalefet partileri kadar sivil toplum kuruluşlarınca da tartışılmaya devam ediyor. Tam da bu tartışmaların merkezinde bu raporun konusu olan CHS’den Güçlendirilmiş Parlamenter Sisteme geçiş ve ‘Demokrasiye Geçiş için İttifak ve Mutabakat Senaryoları’ önem arz ediyor.

TÜSES olarak, Cumhurbaşkanı Hükümet Sistemi ile Türkiye’nin çağdaş, demokratik, hukuka dayalı ve insan haklarına saygılı bir yolculuk yapmasının pek mümkün görünmediğinden yola çıkarak, konuyla ilgili çalışma yapılmasına ve bir rapor yazılmasına karar verdik. Prof. Dr. Murat Somer, Seren Selvin Korkmaz ve Edgar Şar’ın kaleme aldığı elinizdeki rapor, bu girişimin sonucunda ortaya çıktı. Raporun yazılım sürecinde Prof. Dr. Murat Somer’in Başkanlığında Dr. Öğretim Üyesi Alper Yağcı, Ayşe Çavdar, Doç. Dr. Berk Esen, Edgar Şar, Prof. Dr. Ergun Özbudun, Prof. Dr. Ersin Kalaycıoğlu, Fazıl Alp Akış, Prof. Dr. Osman Can, Prof. Dr. Selin Esen, Seren Selvin Korkmaz, Prof. Dr. Şule Özsoy Boyunsuz ve Dr. Öğretim Üyesi Yunus Sözen’in katılımıyla düzenlenen üç atölye çalışması, raporun içeriğine önemli katkı sağladı.

Elinizdeki çalışmayı, toplumsal tartışmalara ışık tutma ve çözüm arayışlarına bir katkı yapma amacıyla hazırladık. Umarım bu rapor tartışmaları zenginleştirir ve Türkiye’nin demokrasi yolculuğunda mütevazı bir katkı olarak tarihteki yerini alır. Başta eserin yazarları Prof. Dr. Murat Somer, Seren Selvin Korkmaz ve Edgar Şar olmak üzere; raporun hazırlık sürecindeki atölye çalışmalarına katılan tüm TÜSES dostlarına ve TÜSES Yönetim Kurullarındaki arkadaşlarıma çok teşekkür ediyorum.

Saygılarımla,

Celal K. Yıldırım
TÜSES Başkanı

Ülkelerin siyasal rejimlerini sınıflandıran muteber uluslararası endeksler ve kaynak yayınlar, 2018 yılından beri Türkiye'nin yönetim biçimini artık demokrasi olarak kabul etmemektedir. Ülkemizin siyasal rejimi, bir tür "seçimli (açık) otokrasi" veya "rekabetçi otoriterlik" olarak tanımlanmaya başlanmıştır.¹ Bir başka deyişle, bir rejim değişikliğinin meydana geldiği, daha önce kusurlu da olsa "demokrasi" olarak tanımlanan ülkemizin, yönetim biçimi açısından bir nevî küme düştüğü kayıt altına alınmaktadır. Üstelik bunun, askeri değil seçim yoluyla işbaşına gelmiş sivil iktidarlar eliyle gerçekleştiği saptanmaktadır.

Türkiye'deki toplumsal ve siyasal muhalefet ise ciddi demokrasi ve hukuk sorunlarına 2018'den çok önce işaret etmeye başlamıştı. Muhalefet partileri rejim değişikliği *tehdidini* on yıldan uzun zamandır, rejim değişikliğini ise en az 2014'ten beri dillendirmektedir.

Türkiye'de uzun zamandır siyasal yaşamın temel aktörleri olagelen muhalefet partilerinin, bu dönemde yaşanan demokratik erozyon, otoriterleşme ve rejim değişimine yoğun biçimde itiraz ettiğini söylemek mümkündür. Toplumsal muhalefet ve sivil toplumun gayretlerine paralel olarak, muhalefet partilerinin otoriterleşmeyi gündeme getirmek ve değiştirmek için büyük çaba sarf ettiğini

¹ Bertelsmann Transformation Index; Economist Intelligence Unit Index; Freedom House: Freedom in the World; Polity2; V-Dem: Varieties of Democracy.

KÜRESEL OTOKRATİKLEŞME DALGASI VE TÜRKİYE

söyleyebiliriz. Öte yandan muhalefetin uyguladığı değişik stratejilerin istenen sonuçları vermeye yetmediğini, otoriterleşmeye engel olabilecek ve geri çevirebilecek güç, program ve desteği bulamadığını gözlemlemekteyiz. Ancak bu durumun son senelerdeki yerel seçim ve yönetim başarılarıyla ve yeni partiler dahil olmak üzere yeni muhalefet stratejileri ve ittifaklarıyla değişmeye başladığını söylemek mümkündür.

Türkiye’de yaşananlara karşılaştırmalı ve küresel bir ölçekte bakmak, son yirmi yıldaki gelişmelerin yanı sıra, geleceğin olumlu yönde nasıl değişebileceğini ve şekillendirilebileceğini anlamak için yararlı olabilir.

1a | 21. Yüzyılda Otoriterleşme ve “Demokratik Geri Kayma”

Türkiye’de son yirmi yılda yaşananlar, karşılaştırmalı siyasal rejimler üzerine çalışan siyaset bilimcilerin “demokratik geri kayma” adını verdiği süreçlere uymaktadır. Demokratik geri

kayma yoluyla “rekabetçi otoriterleşme”, Soğuk Savaş sonrası döneme özgü ve özelliklerini henüz yeni analiz ettiğimiz bir otoriterleşme biçimidir. Bu özellikleri analiz etmek Türkiye’nin nasıl yeni bir demokratikleşme sürecine girebileceğini anlamak için kritik önem arz etmektedir.

20. yüzyılda demokrasiler askeri veya sivil darbeler gibi keskin gelişmelerle, bir seferde çökmekteydi. **21. yüzyılda ise demokratik rejimler daha sinsî, demokratikleşme kisvesi altında gerçekleşen ve zamana yayılmış aşamalı süreçlerle otoriterleşmektedir.**

Türkiye’de de son yirmi yıl içinde demokrasinin, bazı olumlu gelişmelerle beraber önce kademeli bir aşınma süreci yaşadığını, bunun da ülkeyi demokratikleştirdiğini iddia eden seçilmiş iktidarlar yönetiminde gerçekleştiğini görüyoruz. Sonrasında ise hızlanan bir süreçle kuvvetler ayrılığı, yargının asgari bağımsızlığı, adil ve özgür seçimler gibi demokrasinin olmazsa olmaz minimum koşullarının da askıya alındığını görmekteyiz. Nitekim karşılaştırmalı

“ Türkiye’de de son yirmi yıl içinde demokrasinin, bazı olumlu gelişmelerle beraber önce kademeli bir aşınma süreci yaşadığını, bunun da ülkeyi demokratikleştirdiğini iddia eden seçilmiş iktidarlar yönetiminde gerçekleştiğini görüyoruz.

”

“ Rekabetçi otoriter rejimlerde iktidarlar, meşruiyetlerini çok rakipli ve mücadelecî, yani görüntüde kıran kırana geçen seçimlerdeki galibiyetlerine dayandırmaktadır. ”

akademik çalışmalar Türkiye'yi, aslında var olan demokrasisini geliştirmesi beklenirken, aksine demokratik geri kayma yaşayan ve bunun sonucunda demokrasiden rekabetçi (veya seçimli, açık) otoriterliğe geçen ülkeler arasında göstermektedir.² Macaristan, Bolivya ve Venezüella gibi ülkeler de benzer süreçler yaşayan ülkeler arasındadır.

Rekabetçi otoriter rejimlerin çoğu, eski otoriter rejimlerin değişen dünya koşullarına uyum sağlayarak kısmi serbestleşmesinin bir ürünüdür. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle 1990'lı yıllarda dünyada demokrasinin zaferini ilan ettiği düşünülmüştü. 1970'ler ve 1980'lerde Güney Avrupa ve Latin Amerika'da birçok ülke, “ordu, kişi ve parti diktatörlüklerini” sona erdirerek demokrasiye geçmişti. Bununla dünya gerçekten de bir “Üçüncü Demokrasi Dalgası”na kavuşmuşa benzemekteydi. 1990'lı yıllarda da Asya, Afrika ve Doğu Avrupa'da birçok ülke, seçimli siyasal sistemlere geçti. 2010'lu yılların başındaki “Arap

2 Steven Levitsky and Lucan Way. “The New Competitive Authoritarianism.” *Journal of Democracy* 31, no. 1 (2020): 51-65; Stephan Haggard and Robert Kaufman, *Backsliding: Democratic Regress in the Contemporary World*. Cambridge Cambridge University Press, 2021. Ayrıca bkz. Ergun Özbudun, *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.

Baharı” kalkışmalarıyla bir “Dördüncü Demokrasi Dalgası”ndan söz edenler bile oldu. Ancak tüm bu iyimser beklentiler son on yılda yerini temkinli iyimserlik ve kötümserliğe bıraktı.

Bugün dünyada bir demokrasi krizinden, hatta bir “otokratikleşme dalgası”ndan söz edilmektedir.³ Bunun birinci nedeni ABD, İngiltere ve Fransa gibi yerleşmiş kabul edilen demokrasilerde yaşanan kutuplaşmalar ve demokratik değerlerdeki erozyondur. İkinci nedeniyse Soğuk Savaş'ın bitiminden beri demokrasiye geçmiş olduğu zannedilen birçok ülkenin aslında seçimli otokratik rejimler geliştirmiş olduğunun anlaşılmasıdır. İspanya ve Güney Kore gibi başarılı örneklerle beraber, 1990'lar ve 2000'lerde demokrasiye geçtiği düşünülen Nikaragua, Mali ve Senegal gibi devletlerin gerçekte “rekabetçi otoriter” rejimlere evrildiği anlaşılmıştır.

Rekabetçi otoriter rejimler çoğulcu seçimlerin söz konusu olmadığı askeri ve sivil diktatörlüklerden farklı özelliklere sahiptir. Rekabetçi otoriter rejimlerde iktidarlar, meşruiyetlerini çok rakipli ve mücadelecî, yani görüntüde kıran

3 Anna Lührmann and Staffan I. Lindberg. “A Third Wave of Autocratization Is Here: What Is New About It?”. *Democratization* 26, no. 7 (2019): 1095-113.

“ Türkiye’de rekabetçi otoriterleşme, meşruiyetini seçilmiş olmasından alan bir iktidar yönetiminde gerçekleşmiştir.

”

kırana geçen seçimlerdeki galibiyetlerine dayandırmaktadır. Ama aynı zamanda da devlet ve medya imkânlarını kontrol eden ve ne olursa olsun kazanmak amacıyla olan, özünde otoriter zihniyetteki bu iktidarlar, muhalefet için son derece eşitsiz seçim koşulları yaratmaktadır. Bunu da hem alenen evrensel hukuk ilkelerine aykırı yasalar yaparak, hem de yasadışı uygulamalarla gerçekleştirmektedir. Devlet kaynakları hukuk dışı yollardan iktidarı destekleyenlere aktarılmakta, seçim bölgeleri ve sistemleri iktidar lehine değiştirilmektedir. Yani seçimler özgür ve adil olmaktan çıkmaktadır. İktidar farklı düşünenlerin anayasal hak ve özgürlüklerini türlü gerekçelerle göz ardı etmektedir. Bu tür rejimlerde muhalefetin seçimleri kazanması çok zor hale gelmektedir ama imkânsız değildir.

Rekabetçi otoriter rejimlerin kendi arasında da farklılıklar vardır ve Türkiye kendine özgü özellikleri olan bir alt grup içinde değerlendirilebilir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi, rekabetçi otoriter rejimlerin çoğu, “seçimsiz tam otoriterlikten rekabetçi otoriterliğe geçiş”in ürünüdür. Yani seçim yapmaya gerek duymaz iken, dünya konjonktürüne uyum sağlamak ve

hem ulusal hem de uluslararası düzeyde daha meşru görünmek amacıyla rekabetçi seçimler yapmaya başlayan ve siyasal yaşamda kısmi serbestleşme ve çoğulculuşma gerçekleştiren rejimlerdir. Kamboçya, Meksika, Nikaragua, Kırgızistan, Tayvan ve Kenya örnek olarak verilebilir. Bu ülkelerde rekabetçi otoriter rejime geçilirken iktidarda olan hükümetler, işbaşına halkın tercihiyle değil; devrim, ideoloji veya şiddet kullanma gücü gibi gerekçelerle gelmişlerdi. Meşruiyeti aslen bu tür seçim-dışı kaynaklara dayanan rejimler, meşruiyetlerini seçimlerle desteklemek için rekabetçi otoriter sistemlere geçmelerinin ürünüdürler.

Türkiye bu örneklere (tipolojiye) uymamaktadır. Çünkü en az 1950’den beri iktidarların –askeri müdahale dönemleri dışında– asgari düzeyde özgür ve adil seçimlerle belirlenmiş ve değişmiş olduğu bir ülkedir. AKP de iktidara 2002 yılı sonunda bu yolla gelmiştir. O zamandan beri de meşruiyetini büyük ölçüde, kazandığı seçimler yoluyla yenilemiştir. Halkın büyük çoğunluğunun gözünde farklı bir meşruiyete sahip olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Yani rekabetçi otoriterleşme, meşruiyetini seçilmiş olmasından alan bir iktidar yönetiminde gerçekleşmiştir.

“ Türkiye'nin de içinde olduğu tipoloji, (eksik demokrasi de olsa) “demokrasiden rekabetçi otoriterliğe kayma” tipolojisidir.

”

Dolayısıyla Türkiye'nin de içinde olduğu tipoloji, (Türkiye gibi örneklerde ciddi kusurları olan bir demokrasi bile olsa) “demokrasiden rekabetçi otoriterliğe kayma” tipolojisidir. Bu, Bolivya, Bangladeş, Filipinler, Macaristan ve Venezüella gibi daha kısıtlı sayıda ülkede gördüğümüz, daha yeni ve daha az bilgi sahibi olduğumuz bir tipolojidir.

Bu ülkelerdeki “demokratik geri kayma” süreçleri,⁴ diğer örneklerin yaşadığı tam otoriterlikten rekabetçi otoriterliğe geçiş süreçlerinden en az dört konuda ayrılmaktadır. Birincisi, otoriterleşme seçilmiş ve meşruiyeti sadece buna dayanan bir iktidarın liderliğinde gerçekleşir. İkincisi, iktidar bu meşruiyeti seçimler yoluyla yenilemek ve bu amaçla seçimleri kazanacak bir çoğunluğu mobilize edebilmek için, toplumu “biz ve onlar” diye ikiye bölen kutuplaştırma politikalarına başvurur.⁵ Bir yandan

da seçimlerin özgür halk iradesini yansıttığı izlenimini yaratmak, muhalefeti bölmek, sorunun muhalefette olduğunu ve demokrasinin aslında geliştiğini iddia etmek için yoğun enformasyon savaşları yürütür.⁶ Dördüncüsü, otoriterleşme görece demokratik bir ortamda başladığı ve aşamalı olarak ilerlediğinden, aslında muhalefetin otoriterleşme sürecini engellemesi için birçok fırsatı olur. Ama demokratik geri kayma süreçlerinde muhalefetlerin otoriterleşmeyi engellemek niyetiyle verdiği tepkiler, çoğu kez tam tersine, otoriterleşmenin derinleşmesine yol açar.⁷ Bunun sonucunda muhalefet içinde güvensizlik ve birbirini suçlayan farklı kamplar ortaya çıkar.

Scientist 62 (1) (2018) ve *Polarizing Politics: A Global Threat to Democracy*, Special Volume of *The American Academy of Political and Social Science* 681(1) (2019); Thomas Carothers and Andrew O'Donohue. 2019. *Democracies Divided: The Global Challenge of Political Polarization*. Washington, DC: Brookings Institution Press; Haggard and Kaufman, *Backsliding*.

⁶ Larry Diamond, *Ill Winds: Saving Democracy from Russian Rage, Chinese Ambition, and American Complacency*. New York: Penguin Press, 2019.

⁷ Murat Somer, Jennifer L. McCoy, and Russell E. Luke. “Pernicious Polarization, Autocratization and Opposition Strategies.” *Democratization* (2021): 1-20.

⁴ Nancy Bermeo, “On Democratic Backsliding.” *Journal of Democracy* 27, no. 1 (2016): 5-19; David Waldner and Ellen Lust. “Unwelcome Change: Coming to Terms with Democratic Backsliding.” *Annual Review of Political Science* 21, no. 1 (2018): 93-113; Haggard and Kaufman, *Backsliding*.

⁵ Jennifer McCoy and Murat Somer, *Polarization and Democracy: A Janus-Faced Relationship with Pernicious Consequences*, Special Volume of *American Behavioral*

Son olarak Türkiye ile ilgili önemli olabilecek bir husus, otoriterleşmenin, özellikle son yıllarda iktidar partisinin ve devlet yönetiminin hızla kişiselleşmesi ve lidere sadakate dayalı patronaj ağlarının olağanüstü öncelik kazanmasıyla başa baş gelişmiş olmasıdır. Bu yönüyle son yıllarda, devlet aygıtının liderin kişisel mülkü olarak görüldüğü “neopatrimonyal” rejimlerden aşına olduğumuz bazı özellikler göstermesi dikkat çekmektedir.⁸ Bu durumun devletin kurumsal yapısı üzerinde yaratmakta olduğu hızlı çürümeyi, demokrasiye dönerken gerekli olacak reformları tasarlarırken özellikle düşünmek gerekmektedir. Raporun ileriki bölümlerinde bu konuya değineceğiz. Bununla beraber, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerindeki köklü devlet inşasından tevarüs eden –hatta yakın zamana dek “aşırı gücünden” dolayı demokratikleşmeye engel olmuş olduğu sıklıkla ileri sürülen– Türkiye’deki devletin, bu kadar kısa zamanda önemli ölçüde neopatrimonyal bir aygıtı dönüştüğünü düşünmek kolay değildir. Dolayısıyla rejimin bu tür bir rejime dönüştüğü varsayımı üzerinden hareket etmek de yanıltıcı olabilir. Patrimonyal rejimlerin değişmesi kendine özgü ve Türkiye örneğine uymayan özellikler göstermektedir.⁹

⁸ Anne Pitcher, Mary H. Moran, and Michael Johnston. “Rethinking Patrimonialism and Neopatrimonialism in Africa.” *African Studies Review* 52, no. 1 (2009): 125-56.

⁹ Jason Brownlee, “...And yet They Persist: Explaining Survival and Transition in Neopatrimonial Regimes.” *Studies in Comparative International Development* 37, no. 3 (2002): 35-63.

1b | Rekabetçi Otoriter Rejimlerden Demokrasiye Geçiş

Rekabetçi otoriter rejimlerden demokrasiye geçmek mümkündür. Bir temel kaynağa göre 2000’li yıllarda rekabetçi otoriter kabul edilen 35 ülkeden 15’i 2019 itibarıyla demokrasiye geçmiştir. Gana, Malezya, Meksika, Peru, Slovakya ve Tayvan bu örnekler arasındadır.¹⁰

Bu geçiş seçimler yoluyla olmaktadır. Yani muhalefetin “çok zor” olanı başarmasıyla. İktidarın, otoriter yöntemlerle el değiştirmesi de mümkün olmakla beraber, bu tür değişimler demokrasiye geçişle sonuçlanmamaktadır. Şiddet içeren toplumsal kalkışmalar, veya (askeri / sivil) darbeler gibi otoriter yollardan değişen rekabetçi otoriter rejimler, ya tam-otoriter bir rejime rücu etmekte ya da farklı bir yönetim altında yeni bir rekabetçi-otoriter rejime dönüşmektedir.¹¹

Demokrasiye geçişin en erken örneklerinden biri olan Meksika, yerel seçimlerden ulusal seçimlerde başarıya uzanmanın da bir örneğidir. Ülke 71 yıl boyunca rekabetçi otoriter rejimle

¹⁰ Levitsky and Way, “The New Competitive Authoritarianism.” Ayrıca bkz. Carothers, Christopher. “The Surprising Instability of Competitive Authoritarianism.” *Journal of Democracy* 29, no. 4 (2018): 129-35; Daniel Treisman, “Democracy by Mistake: How the Errors of Autocrats Trigger Transitions to Freer Government.” *American Political Science Review* 114, no. 3 (2020): 792-810.

¹¹ Axel Hadenius and Jan Teorell. “Pathways from Authoritarianism.” *Journal of Democracy* 18, no. 1 (2007): 143-57.

“ Meksika, Malezya ve Gana gibi demokrasiye geçiş örnekleri,
Türkiye için de önemli bir perspektif sunmaktadır.

”

yönetilmiş, bu dönemde Kurumsal Devrimci Parti (PRI) yapılan tüm seçimleri kazanmıştır. Ancak 1990’larda PRD’dan ayrılmalar olmuş ve rejim kısmi bir serbestleşme yaşamıştır. Bu yıllarda muhalefetteki Milli Hareket Partisi’nin (PAN) önce yerel seçim başarıları kazandığı, buradaki performansının yarattığı güven ile de 2000 yılında ulusal düzeyde başarıya uzandığı görülmektedir.¹² Nitekim PAN’ın seçim yoluyla merkezi iktidarı devralmasından beri ülke büyük ölçüde özgür ve adil seçimlerle işbaşına gelen iktidarlara ve demokrasiye yönetilmektedir.

Daha yakın zamandan bir örnek ise, bağımsızlığını kazandığı 1957 yılından beri rekabetçi otoriter rejimle yönetilmiş olan Malezya’dır. Burada da iktidardaki Milli Cephe (BN), 2018 yılında Umut İttifakı’na (PH) seçimleri kaybetmiş ve ülke demokrasiye geçmiştir. Malezya, muhalefetin ittifak yoluyla demokrasiye geçişi başardığı örneklerden biridir. 61 yıl boyunca parçalı yapısı nedeniyle kaybeden muhalefet, üç büyük ve dört küçük partiden oluşan Umut İttifakı ile seçime girerek kazanmayı

başarmıştır.¹³ Bir başka örnek olan Gana’da ise, muhalefetteki Yeni Yurtsever Parti sahada uyguladığı yeni “kapıdan kapıya” kampanya tekniklerinin yardımıyla 2016’da seçimleri kazanmış ve ülke demokrasiye geçmiştir.¹⁴

Meksika, Malezya ve Gana gibi demokrasiye geçiş örnekleri, Türkiye için de önemli bir perspektif sunmaktadır. Ancak bazı önemli farklılıkları da vardır: Bu örneklerin tümü rekabetçi otoriterliği “devlet kuran” partiler yönetiminde, kuruluşlarından beri yaşamış ülkelerdir. Yukarıda değindiğimiz gibi, Türkiye’nin çok partili demokrasiden demokratik geri kaymayla rekabetçi otoriterliğe gerileyen bir ülke olması, avantajlar yanında bazı dezavantajlar da yaratmaktadır. Bu durumdaki ülkelere demokrasiye geçişle ilgili elimizdeki örnekler ve kuramsal bilgimiz kısıtlıdır ve dünyadaki gelişmelere paralel olarak yeni gelişmektedir.

¹² Adrián Lucardi. “Building Support from Below? Subnational Elections, Diffusion Effects, and the Growth of the Opposition in Mexico, 1984-2000.” *Comparative Political Studies* 49, no. 14 (2016): 1855-95.

¹³ Ancak bu ittifakın 2020 yılında bozulmasıyla iktidar yeniden BN’a geçti ve Malezya’nın demokratik geleceği belirsizliğini koruyor. Bu da demokrasiye geçerken ittifakların sağlam kurulmasının önemini vurguluyor.

¹⁴ Nic Cheeseman, Gabrielle Lynch, and Justin Willis. “Ghana: The Ebbing Power of Incumbency.” *Journal of Democracy* 28, no. 2 (2017): 92-104.

“ Muhalefetin başarısı için dört koşul öne çıkıyor: Ortak hareket. Kutuplaştırmaktan uzak durmak. Yeni ve yaratıcı iletişim yöntemleri geliştirmek. Pozitif bir toplumsal sinerji oluşturmak.

”

1c Geleceği Kurmak ve Türkiye'yi Dünyada Olumlu Bir Örnek Yapmak

Genel olarak seçimli ve rekabetçi otoriter rejimlerden demokrasiye geçişle ilgili mevcut çalışmalar, muhalefetin başarısıyla ilgili dört genel koşulu öne çıkarmaktadır:

- 1 Ortak hareket etmek. Muhalefeti bölmek, ortaklaşmasını engellemek ve zayıf göstermek, rekabetçi otoriter rejimlerin yaygın bir stratejisidir. Otoriter rejimler bunu yapabildikçe demokrasiye geçişi engelleyebilmektedir. Muhalefetin seçimi kazanması için bir tür ortak birliktelik ve demokrasiye geçiş için ortak hareket oluşturması gerekmektedir.¹⁵
- 2 Siyaseti iktidarın kutuplaştırıcı politikalarını aşan bir eksenle yeniden tanımlamak.¹⁶

¹⁵ Valerie J. Bunce and Sharon L. Wolchik. "Defeating Dictators: Electoral Change and Stability in Competitive Authoritarian Regimes." *World Politics* 62, no. 1 (2009): 43-86; Van de Walle

¹⁶ Somer, McCoy and Luke. "Pernicious Polarization."

- 3 Yeni ve yaratıcı kampanya teknikleri, duygusal iletişim yolları ve adaylar geliştirmek.¹⁷
- 4 Barışçı ve şiddet-dışı toplumsal muhalefet ile pozitif bir sinerji oluşturmak.¹⁸

Ancak başarının sırrı bu genel koşulların içinin nasıl doldurulacağındadır. Bu içeriği, her ülkede muhalefetin ülke koşullarına göre kendisinin belirlemesi gerektiğini söylemek mümkündür. Son yıllarda Macaristan, Polonya, Slovakya, ve Güney Kore gibi ülkelerle birlikte Türkiye'de de muhalefetin başarıları önemli dersler sunmaktadır.

Macaristan'da altı muhalefet partisi, on yıllık otoriter *Fidesz* iktidarını yenmek için 2022'deki seçimlere ortak adaylar, ilkeler ve 13 maddelik bir demokrasiye geçiş programıyla girmeye karar verdi. Güney Kore'de muhalefet önce toplumsal

¹⁷ Bunce and Wolchik, "Defeating Dictators." Michael F. Wuthrich and Melvyn Ingleby. "The Pushback against Populism: Running on 'Radical Love' in Turkey." *Journal of Democracy* 31, no. 2 (2020): 24-40.

¹⁸ Yana Gorokhovskaia, "What It Takes to Win When the Game Is Rigged: The Evolution of Opposition Electoral Strategies in Moscow, 2012-2017." *Democratization* 26, no. 6 (2019): 975-92.

“ Türkiye’ye benzer durumdaki ülkelerde demokrasiye geçişi başarmak için demokratik muhalefetlerin, stratejilerini dört zor hedefe aynı anda ulaşmaya yönelik kurmaları gerektiğini saptayabiliriz.

”

hareketlerden güç alarak 2016’da birleşti ve kitlesel “mum ışığı” protestoları desteğinde otoriter başkan Park’ın azledilmesini sağladı. Sonra da seçimleri kazanarak erken dönem demokratik geri kaymayı durdurmayı başardı. Gene ittifaklar ve sivil toplum desteği sayesinde muhalefet, Macaristan ve Polonya’da Budapeşte ve Varşova yerel yönetimlerini, Slovakya’da ise Cumhurbaşkanlığı ve Bratislava seçimlerini kazanarak demokratik geri kaymayı şu an için yavaşlatabildi.

Mevcut örneklerden ve çalışmalardan yola çıkarak, Türkiye’ye benzer durumdaki ülkelerde demokrasiye geçişi başarmak için demokratik muhalefetlerin, stratejilerini dört zor hedefe aynı anda ulaşmaya yönelik kurmaları gerektiğini saptayabiliriz:

1 Seçim öncesi dönemde otoriterleşmeyi derinleştiren, meşru siyaset alanını daraltan ve muhalefetin seçimi kazanmasını gittikçe zorlaştıran politikaları engelleyebilmek amacıyla toplumu uyarmak, farkındalık yaratmak ve bu gelişmeleri engelleyecek veya yavaşlatacak bir toplumsal ve siyasal

bloku örgütlemek. İktidarın hak, hukuk ve özgürlükleri kısıtlayıcı politikalarına ideolojik farklılıklarını bir kenara bırakıp bir blok halinde ve tek ses karşı durmak. Seçmen listelerini, sandıkları, oy sayımı ve açıklanmasını korumak konusunda yardımlaşmak ve ortak stratejiler oluşturmak.

- 2** Yukarıdaki birinci hedefi gözetirken, yani otoriter rejimi eleştirip farkındalık yaratırken kutuplaşmayı derinleştirmemek; iktidar tabanını uzaklaştırmamak, düşmanlaştırmamak ve onlara ulaşabilmek; kendi tabanında ise “burası artık otoriter bir rejim, iktidar ne yapar eder kazanır” umutsuzluğunu yaratmamak/kırmak, halkın demokrasi inancını, umudunu ve sandığa gitme kararlılığını canlı tutmak.
- 3** Seçimi kazanacak seçim stratejisi, aday koordinasyonu ve ittifakları gerçekleştirmek.
- 4** Seçimi kazandıktan sonra demokrasiyi yeniden inşa edecek programı, yol planını ve ortak hareket kapasitesini oluşturmak.

“ Seçim stratejileri ve ortaklıkları Seçim İttifakları'nın konusudur. Tek tek ve farklı ittifakların parçası partiler (sivil toplumun desteğiyle) aynı zamanda bir Demokrasi Bloku'nun parçası olabilirler.

”

1d | Demokrasi Bloku ve Seçim İttifakları Farkı

Yukarıdaki dört hedef de demokrasiye geçiş için yaşamsal önemdedir. Ancak sadece bir tanesi (3. Madde), partilerin seçimlerde ortak aday belirleme vb. yöntemlerle kurumsal bir ittifak oluşturmalarını gerektirmektedir. Diğer üç madde konusunda partiler, farklı programlarını, farklı kurumsal ve ideolojik kimlik, bağımsızlık ve bütünlüklerini tamamen koruyarak, temel hak ve özgürlükleri korumak ile anayasal düzeni ve asgari standartlarda demokrasiyi yeniden kurmak amacıyla beraber çalışabilirler.

Demokrasi bloku ve seçim ittifakları farkı işte burada ortaya çıkmaktadır. Yukarıdaki üçüncü madde, yani seçim stratejileri ve ortaklıkları *Seçim İttifakları'nın* konusudur. Birinci, ikinci ve dördüncü hedefler konusunda dayanışmak ve ortak çalışmak yoluyla ise, tek tek ve farklı ittifakların parçası partiler (sivil toplumun desteğiyle) aynı zamanda bir *Demokrasi Bloku'nun* parçası olabilirler. Çünkü demokrasiyi

korumak hepsinin ideolojiler-üstü ortak çıkarıdır.

Tüm bu analizlerin ışığında, bu raporda Türkiye'de muhalefetin demokrasiye geçiş için önünde bulunan seçenekleri üç ana başlıkta topladık:

- 1 Seçim Stratejileri
- 2 Seçim ve Sandık Güvenliği Stratejileri
- 3 Seçim Sonrası Yapılacaklar ve Stratejiler

Partiler için önemi ışığında, seçim stratejilerine geniş yer ayırdık ve bu stratejileri iki başlıkta tartıştık:

- Esnek Ortaklığa Dayalı Seçim Stratejisi
- Etkin Ortaklığa Dayalı Seçim Stratejisi

Her bir strateji altında sivil toplumla işbirliği ve “mutabakat alternatifleri”, yani partilerin ne oranda ilke ve politika hedeflerinde uzlaşmaları ve bir mutabakata varmaları gerektiği konularını da özellikle inceledik.

1e

Geleceği Savunmak, Türkiye’de Demokrasiye Geçiş ve Dünya

Son olarak, Türkiye’de demokrasi ve hukuk devletinin AKP hükümetleri öncesinde de çok eksik ve sorunlu olduğunu; demokrasinin hiçbir zaman “herkes için” işlemediğini, AKP dönemindeki otoriterleşmenin bu durum üzerinde geliştiğini unutmamakta fayda vardır. Dolayısıyla muhalefet eskiye dönüşü değil, yeni, daha etkin ve daha kapsayıcı bir demokrasi ve gelecek vaadini savunmaya özen göstermelidir.

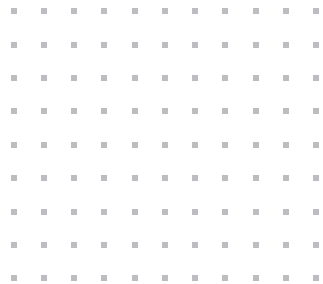
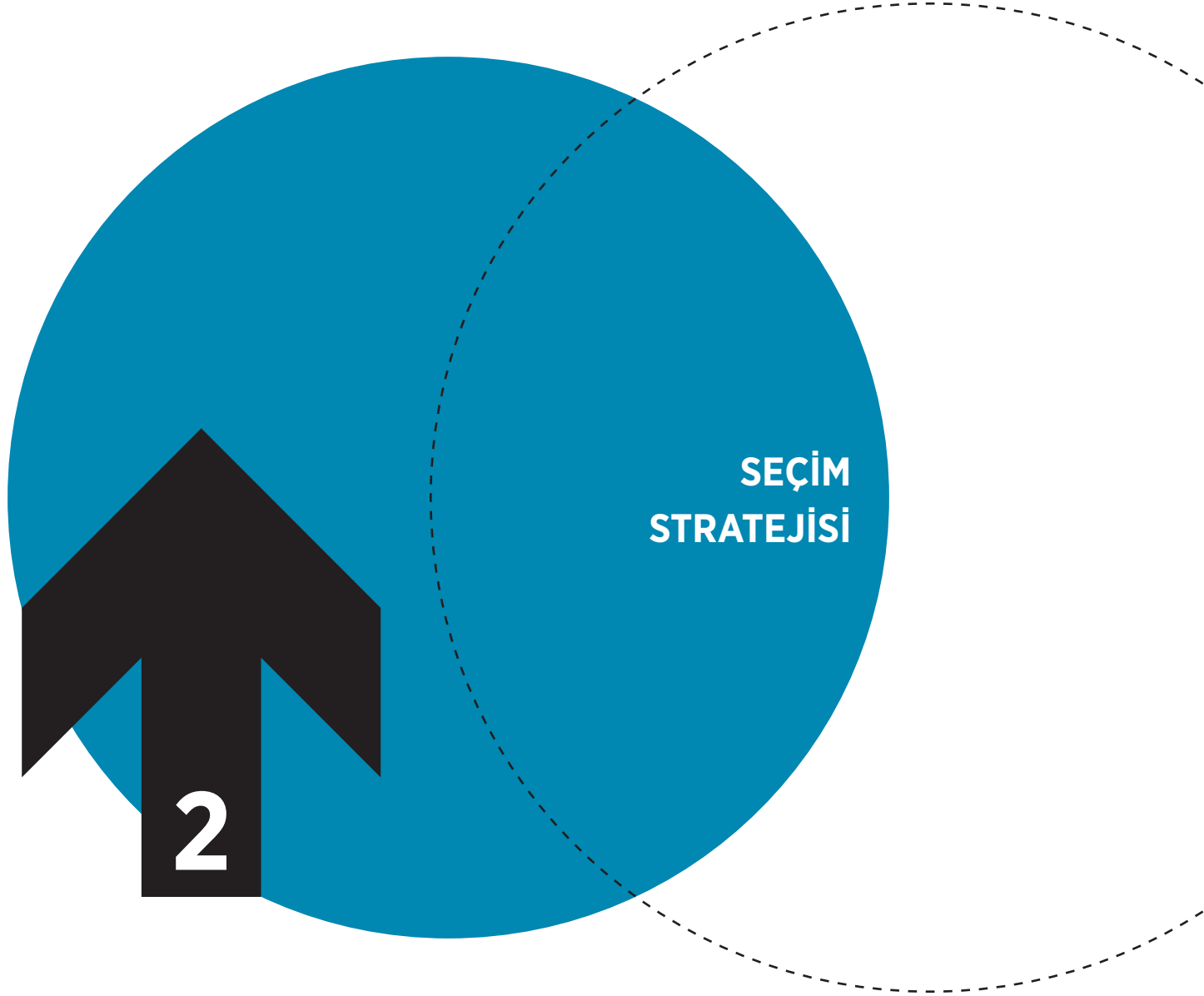
Önümüzdeki yıllarda Türkiye başarılı bir şekilde demokrasiyi yeniden inşa edebilirse, dünyanın da ihtiyaç duyduğu önemli bir olumlu örnek olacaktır. Bunun, **dünyaya doğru şekilde anlatılırsa, dış politika ve ekonomide demokratik dünyadan alacağı destek açısından da çok olumlu bir psikolojik çarpan etkisi yaratması beklenebilir.** Bu durumun yeni dönemde yönetimin işini kolaylaştırması umulabilir.

Bu rapor, ülkemizin hak ettiği kapsayıcı demokrasi, hukuk devleti, gelişmişlik düzeyi ve sosyal adalete kavuşmasına katkı sunabilmek amacıyla kaleme alınmıştır.

“

Önümüzdeki yıllarda Türkiye başarılı bir şekilde demokrasiyi yeniden inşa edebilirse, dünyanın da ihtiyaç duyduğu önemli bir olumlu örnek olacaktır.

”

Türkiye'nin asgari demokratik koşulları sağlayan bir ülke haline gelmesi, tüm muhalefet partilerinin söylem düzeyinde de olsa anlaştıkları bir hedef olarak öne çıkmaktadır. Bu hedefe ulaşılması her şeyden önce muhalefet partilerinin olağan takvime göre Haziran 2023'te olacak genel seçimlerde iktidar blokuna karşı başarılı olmasına bağlıdır. Bu da söz konusu seçimlere giderken uygulanacak stratejide belirli bir ortaklaşmayı gerekli kılmaktadır. Kamuoyunda yapılan tartışmalar ve Türkiye'nin mevcut siyasi durumunda uygulanabilir seçeneklere bakıldığında, bu ortaklığın derecelerine göre iki tür seçim stratejisi öne çıkmaktadır: Esnek ortaklığa dayalı seçim stratejisi ve etkin ortaklığa dayalı seçim stratejisi.

2a | Esnek Ortaklığa Dayalı Seçim Stratejisi

Bu seçim stratejisi siyasi partilerin, seçim sürecinde şekillenecek siyasal ve yasal koşullar, fırsat ve zorunluluklara göre ihtiyaç duydukları oranda esnek ve çok boyutlu koordinasyon ve işbirliği biçimleri üretmesini öngörmektedir. Bu işbirliği stratejisinde partiler seçimleri kazanmak için gerekenin ötesinde bir ortaklaşmaya gitmemekte birbirleriyle aralarındaki farklılıklar temelinde belirli derecede rekabet etmeye de devam etmektedir.

Bu seçim stratejisi, muhalefet partilerinin mevcut seçim sisteminin gerektirdiğinden

“ Ortaklığın derecelerine göre iki tür seçim stratejisi öne çıkmaktadır: Esnek ortaklığa dayalı seçim stratejisi ve etkin ortaklığa dayalı seçim stratejisi.

”

Esnek ortaklık yaklaşımının öne çıkan avantajı, muhalefet partileri ve tabanları arasındaki farklılıkların korunması ve farklı partilerin farklı tabanları daha etkili mobilize etmesine imkân sağlaması gibi görünmektedir.

daha derin bir işbirliğine girişmelerine gerek olmadığı, işbirliğinin sistemik sebeplerle zorunlu olduğu durumlarda ise kendiliğinden ve daha çok seçmen düzeyinde ortaya çıkabileceği varsayımına dayanmaktadır. Örneğin, bu stratejiye göre muhalefet partilerinin ortak bir cumhurbaşkanı adayı çıkarmak üzere işbirliği yapmasına gerek olmayabilir. Zira, her muhalefet partisi kendi adayını çıkarsa bile, ikinci tura kalması beklenen seçimlerde tüm muhalefet bu tura kalan muhalefet adayı kim ise onun arkasında birleşebilecektir.

Esnek ortaklığa dayanan bu yaklaşıma göre seçim işbirliği, sadece seçim sisteminin sunduğu fırsatlar (örneğin yüzde 10 barajını beraber geçme) ve dayattığı zorunluluklar (örneğin cumhurbaşkanlığı seçiminde yüzde 50+1 oya ulaşma) çerçevesinde ele alındığından, muhalefet partileri bu konuları seçim sathı mailine girmeden tartışmaya başlamamalıdır. Böylece muhalefet partileri, olağan takviminde ya da erken gerçekleşecek seçimlere kadar sadece iktidar blokundaki partilerle değil, aynı zamanda

birbirleriyle de rekabet edebilecekler ve işbirliği zamanı geldiğinde kullanabilmek üzere kozlarını büyütebileceklerdir.

Esnek ortaklık yaklaşımının öne çıkan avantajı, muhalefet partileri ve tabanları arasındaki farklılıkların korunması ve farklı partilerin farklı tabanları daha etkili mobilize etmesine imkân sağlaması gibi görünmektedir. Nitekim, tabanları arasındaki farklılıklara rağmen bir araya gelen iki siyasi partinin ortaklığından doğan siyasi gündem, iki partinin tabanı tarafından ideal olarak görülmeyeceğinden, bu ortaklığın yaratacağı seçmen mobilizasyonu, iki partinin birbirinden bağımsız olarak yaratacağı mobilizasyondan daha zayıf kalacaktır.

Öte yandan bu durum bir dezavantaja da dönüşebilir. Muhalefet partilerinin ittifak seçeneklerini seçimler ilan edilinceye kadar tartışmayıp, bu süreçte sadece kendi seçmen tabanlarını genişletmeye odaklanmaları, enerjilerinin önemli bir bölümünün birbirleriyle olan rekabete harcanması ve muhalefetin iktidar bloku seçmenine kazanabilir, güçlü

bir alternatif sunamamasıyla sonuçlanabilir. Bu durumun bir diğer dezavantajı ise, iktidar blokunun muhalefet partileri arasındaki farklılıklardan faydalanabileceği bir siyasi ortamın ortaya çıkması olacaktır. Ayrıca, esnek ortaklıkta muhalefet birbiriyle rekabete devam edeceğinden, seçime kadarki dönemde muhalefetin, iktidarın seçimlerde daha da eşitsiz koşullar yaratacak otoriter müdahalelerine karşı ortak durma imkânı da zayıflayacaktır. Son olarak, bu durumun muhalefetin sivil toplumu ve toplumsal muhalefeti mobilize etme kapasitesi üzerinde zayıflatıcı etkileri olabilir.

Esnek ortaklığa dayalı seçim stratejisini farklı değişkenler üzerinden inceleyelim:

► **Önümüzdeki genel seçimler açısından** bakıldığında bu yaklaşım, büyük olasılıkla muhalefet partilerinin şimdiye kadar geliştirdikleri işbirliği kalıplarının ötesinde bir ortaklaşmaya gitmedikleri bir stratejinin tercih edilmesiyle sonuçlanacaktır. Buna göre muhalefet partileri, seçim öncesi dönemde politikalarının tamamına yakınını birbirlerinden bağımsız olarak hazırlayıp, seçim döneminde seçmen karşısına kendi programlarıyla çıkacaktır.

Bunun sonucunda muhalefet kanadında birden fazla cumhurbaşkanı adayının çıkması, hatta 24 Haziran 2018 seçimlerinde olduğu gibi her muhalefet partisinin kendi cumhurbaşkanı adayını çıkarması söz konusu olabilecektir. Bu senaryoda Millet İttifakı mevcut [ve belki yeni] bileşenleriyle, seçim barajının birlikte aşılması hedefiyle oluşturulmuş salt bir seçim ittifakı olarak varlığını sürdürebilecektir. Ancak birden fazla cumhurbaşkanı adayı ortaya çıkması, gerçek bir “muhalefet ittifakı”ndan bahsedilememesi anlamına gelecektir. Bir görüşe göre ise muhalefet kanadında birden fazla adayın ortaya çıkması, seçmeni tek bir seçeneğe zorlamaması açısından faydalıdır. Özellikle muhalefetin tek bir aday üzerinde anlaştığı durumlarda “doğru aday”ın bulunamaması riski, 7 Ağustos 2014 cumhurbaşkanlığı seçimleri örneğinde olduğu gibi muhalefet seçmeninin seçime katılımı üzerinde doğrudan olumsuz bir etkiye sahiptir. Öte yandan bu stratejinin muhalefetin istediği sonuçları vereceği de kesin değildir. Örneğin, her muhalefet partisinin kendi tabanını sandığa en çok götürecek adayı gösterdiği 24 Haziran 2018 seçimlerinde uygulanan bu stratejide üç temel risk dikkat çekmektedir:

“ Esnek ortaklık (dört nedenle) seçmene kazanabilir, güçlü bir alternatif sunamamakla sonuçlanabilir.

”

i Muhalefetin dağınık görünümü: 2017 yılından beri iktidar ve muhalefet blokları arasında oluşan yüzde 48-52 dengesinin seçimlerde muhalefet lehine bozulmasının en önemli koşulu muhalefetin seçmenin karşısına “kazanabilir” bir seçenekle çıkabilmesidir. Muhalefet blokunda fazla aday sebebiyle ortaya çıkan dağınık görünüm, 24 Haziran seçimlerinde söz konusu dengenin bozulmamasında rol oynayan faktörlerin başında gelmektedir. Dağınıklık yerine “güç birliği” stratejisinin uygulandığı 31 Mart 2019 yerel seçimlerde ise muhalefet başarılı bir sonuç alabilmiştir.

ii İktidar blokunun seçim stratejisi: Muhalefet blokunda birden fazla aday çıkması, iktidar blokunun seçim stratejisi açısından tercih edilebilir bir durumdur. Nitekim Cumhurbaşkanı Erdoğan, kampanya boyunca muhalefet kanadındaki birden çok adaya rağmen, sadece CHP'nin adayı Muharrem İnce'yi muhatap almış, seçimi kendisi ile İnce arasındaki bir yarışa indirgemıştır. Bu durum, iktidar ve muhalefet seçmen grupları içinde bir konsolidasyon yaratmış; muhalefet seçmeninde oyların çok büyük çoğunluğu Muharrem İnce'ye gitmiş olsa da iktidar bloku seçmenin muhalefete

geçişini büyük ölçüde sınırlandırmıştır. Bunda, Muharrem İnce'nin kampanya döneminde tercih ettiği kutuplaştıracı söylemin de önemli bir etkisi olmuştur. Ancak, muhalefet kanadında birden fazla adayın ortaya çıkmış olması ister istemez muhalefet seçmeni üzerinde de bir rekabetin oluşmasına sebep olmuştur. Anlaşılabileceği üzere İnce, bu seçmeni mobilize ederek seçimin ilk turunda oyunu maksimize etmeyi hedeflemiştir. **Fakat bunun sonucunda muhalefetin başarısı için asıl gerekli şart, yani iktidar seçmenin muhalefete yönelmesi sağlanamadığından seçimler muhalefet açısından başarısızlıkla sonuçlanmıştır.**

iii Rakibi ve programını tekrarlar gündemde tutma etkisi: Siyasal psikoloji çalışmalarının iki temel bulgusu, insan zihninin aynı zamanda kısıtlı sayıda konu ve isme dikkat etme kapasitesine sahip olmasıdır. Bu konu ve isimlerin her biri ne kadar çok tekrar edilirse hatırlanma ve önemsenme ihtimali o kadar artar. Eleştiri amacıyla da olsa bir ismi veya konuyu tekrar etmek, o konunun seçmen nezdinde tanınırlığını ve önemini artırır. Bu durum çoklu adaya karşı Cumhurbaşkanı Erdoğan lehine işlemektedir. Birden çok muhalefet adayının çıkması

“ Eleştiri amacıyla da olsa bir ismi veya konuyu tekrar etmek, o konunun seçmen nezdinde tanınırlığını ve önemini artırır. ”

durumunda, hepsinin ortak bir noktası doğal olarak Erdoğan'ı ve eylemlerini eleştirmeleri olacaktır. Bu durumda örneğin beş aday çıkarsa Erdoğan'ın ismi ve gündemde tutmak istediği konular beş defa tekrar edilir. Oysa Erdoğan her muhalefet adayından ve konularından bir kez bahsetse bile –ki muhtemelen böyle olmayacak, muhalefeti bölecek birkaç adaya odaklanacaktır– kendi ismi altı kez daha fazla duyulmuş olacaktır. İktidarın elindeki sürekli kendisinden bahseden ve bir güç algısı yaratan medya kaynağı da hesaba katılırsa, iktidar adayı gündemde kalmak açısından büyük bir matematik üstünlük kazanmaktadır.

iv Kutuplaşma: İktidar ve muhalefet blokları arasında 2017'den beri gözlemlenen yüzde 52-48 dengesi, iktidarın kutuplaştırma stratejisinin de etkisiyle bugüne kadar yapılan genel seçimlerde bozulmamıştır. Her muhalefet partisinin kendi adayıyla çıkması muhalefetin güçlü ve kazanabilir bir alternatif sunamamasının yanında, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın tüm seçimleri kendisiyle CHP arasındaki bir yarışa indirgemesine imkân sağlamıştır. CHP'nin adayı Muharrem İnce'nin 2018 kampanyasında tercih ettiği kutuplaştırıcı söylem ise iktidar blokunun bu stratejisine katkıda bulunmuştur. Diğer taraftan, tüm muhalefet partileriyle birlikte iktidar bloku seçmenin de kabul edebileceği profile sahip bir ortak adayın, Cumhurbaşkanı Erdoğan karşısında kazanabilir bir alternatif yaratması ve söz konusu dengelyi muhalefet lehine bozması

daha kolaydır. **“Tüm muhalefet partilerinin arkasında durduğu bir rakibin varlığı, mevcut kutuplaştırma mekanizmalarının ve seçimlerin Erdoğan ile CHP arasındaki bir yarış olarak sunulması taktiğinin çalışmasını zorlaştıracaktır.**

Muhalefet seçimi kazanabilmek için, özellikle kutuplaşmayı körükleyen ve iktidar tabanını konsolide eden meselelerde çok stratejik ve dikkatli olmak zorundadır. Bu da ortak bir söylem belirlemeyi gerektirir. Çünkü kutuplaşmış durumlarda zaten insanlar, karşıt olarak gördükleri tarafla ilgili mevcut olumsuz imajlarını doğrulama ve “öteki” olarak gördükleri tüm gruba genelleme eğilimindedir. Çok adaylı durumda, ortak bir söylem oluşturmak zorlaşacak ve bir muhalefet adayının söylemi diğerinkini zayıflatabilecektir. Örneğin, bir aday kutuplaştırıcı konu ve söylemleri kullanmaktan imtina eden ve iktidar seçmenin kaygılarını gidermeye yönelik bir söylem kullanırken, diğer bir aday, oy kaygısı veya fikir ayrılığı nedeniyle tam tersi bir söylem kullanabilir. Bu durum, muhalefete destek verebilecek hoşnutsuz iktidar seçmeni nezdinde birinci adayın söylemini açığa düşürür. “Oy almak için böyle konuşuyor ama samimiyetsiz,” “Aslında o da ikinci aday gibi düşünüyor” algısını yaratabilir.

v İkinci tura dayalı strateji: Muhalefetin birden fazla adayla çıkması, daha önce de belirtildiği gibi, tüm stratejiyi seçimlerin ikinci tura kalması olasılığına endekslemektedir. Bu ise seçim

güvenliğini sağlamanın epey zor bir görev haline geldiği ülkemizde sandıkların iki kez korunması gereğini ortaya çıkartmaktadır. Ayrıca seçimler ikinci tura kalsa dahi, tüm muhalefet seçmeninin ikinci tura kalan adayın arkasında eksiksiz olarak birleşmesini gerektirmektedir. **Muhalefet içi çeşitliliğe bakıldığında, ilk tura kadar birbirleriyle kısmen de olsa rekabet eden muhalefet partisi seçmenlerinin ikinci tura kadar geçecek olan 15 gün içerisinde o ana kadar desteklemedikleri bir adayın arkasında eksiksiz olarak birleşmeleri kolay değildir. Seçim süresince özellikle birbirine uzak seçmen gruplarının 15 gün içinde aynı aday etrafında mobilize edilmesi hayli zor olacaktır.** Örneğin, CHP ve AKP'den koştugu düşünölen Gelecek Partisi seçmeni arasında kurulacak yakınlaşma için 15 gün yeterli bir süre olmayabilir. Ortak adayla çıkıldığı durumda ise, muhalefet adeta ikinci turu birinci tura taşıyacak ve olası bir ikinci turda ortaya çıkması beklenen uzlaşığı seçimlerden önce sağlayabilecektir.

Tüm bu sebepler, 24 Haziran 2018 seçimlerinde muhalefetin istenen başarıyı yakalayamamasında

etkili olmuştur. Dolayısıyla önümüzdeki genel seçimlerde uygulanacak seçim stratejisi düşünülürken, esnek ortaklığa dayanan 24 Haziran deneyimi göz önünde bulundurulmalıdır.

► **Mutabakat alternatifleri açısından** esnek ortaklığa dayalı seçim stratejisinin muhalefet partileri arasında görece çok daha sınırlı bir mutabakatla sonuçlanacağı söylenebilir. Bu sınırlı mutabakatın, seçim ittifakına giren muhalefet partileri tarafından imzalanacak olan bir ittifak protokolünden öteye gitmemesi beklenebilir. Nitekim 24 Haziran 2018 seçimlerinde de, muhalefet kanadındaki tek seçim ittifakı olan Millet İttifakı'nı oluşturan CHP, İYİ Parti, Demokrat Parti ve Saadet Partisi, ittifak protokolü olarak bir işbirliği bildirisi imzalamışlardır. Ancak genel başkanların imzasını taşıyan bu bildiri, parti kurmayları tarafından kamuoyuna duyurulmuş ve kampanya döneminde muhalefet kanadında oluşan dağınık görünümü engelleyememiştir. Söz konusu bildiri, imzacı muhalefet partilerinin ne seçim öncesi ne de seçim sonrası süreçte uygulayacakları bir "ortak" stratejiye işaret etmekte, sadece üzerinde anlaşılan birtakım

“

Önümüzdeki genel seçimlerde uygulanacak seçim stratejisi düşünülürken, esnek ortaklığa dayanan 24 Haziran deneyimi göz önünde bulundurulmalıdır.

”

İlkelere yer vermektedir. Bu sebeple Millet İttifakı'nın 2018 seçimleri özelinde yüzde 10 barajına karşı kurulan sınırlı işlevsel bir seçim ittifakının ötesine geçmediği, Millet İttifakı'na oy veren seçmenlerin oy verdikleri aday ve partilerin müstakil söylemleri dışında bakabilecekleri somut bir ittifak programına sahip olmadıkları söylenebilir. Bu durum, Millet İttifakı'nın, Cumhuriyet İttifakı'nın aksine, seçmen gözünde ortak bir Türkiye tasavvuru oluşturamamaları ve bu ittifaka oy veren seçmenin aslında neye oy verdiği konusunda, partilerin kendi programları ve seçim beyannameleri haricinde hiçbir somut kaynağı olmaması sonucunu doğurmuştur. Bu algılar, iktidar kanadı tarafından da sürekli olarak yayılan "muhalafet partilerinin hiçbir konuda anlaşamadıkları, anlaşamayacakları ve yönetemeyecekleri" iddialarıyla da beslenmektedir.

Bu sınırlı mutabakat yalnızca seçmen nezdinde değil siyasal partilerin yerel örgütleri ve aktif üyeleri tarafından da ittifakın ve işbirliğinin boyutlarının anlaşılmasına sebep olmuştur. Bu da seçmenle birebir diyalog kuran bu kritik grupların, ortaklığın boyutlarını ve kampanya sırasında ittifaktaki diğer partilerle olan rekabet düzeyini içselleştirip kamuoyuna aktarmakta zorlanmalarına sebep olmuştur.

Kapsamlı bir mutabakat eksikliğinin, yukarıda da belirtildiği gibi, muhalafetin güçlü, somut ve kazanabilir bir iktidar alternatifi sunamaması ve

iktidar blokundan muhalafete doğru oy geçişinin şu ana kadar yetersiz olması sonuçlarıyla doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir.

► **Sivil toplum ve kararsız toplum kesimleriyle ilişkiler açısından** esnek ortaklığa dayalı seçim stratejisinin zaaflarının ağır bastığı görülmektedir. Karşılaştırmalı olarak bakıldığında, içinden geçtiği otoriterleşme süreci bakımından Türkiye'nin en büyük şansı, tüm dezavantajlı koşullara rağmen ümidini yitirmeyen ve havlu atmayan muhalafet partileri, seçmenler, sivil toplum ve demokrasi geleneğidir. Ancak otoriterleşmenin uzaması muhalafet içi ilişkileri de gerebilmektedir. Türkiye'de özellikle 2016 yılı sonrası hızlanan otoriterleşme süreci sivil toplum faaliyetlerini önemli ölçüde sınırlandırmıştır. Bu süreçte sivil ve siyasi haklar alanında yaşanan sistematik ihlaller, sivil toplumun zayıflatılması amacıyla iktidar bloku tarafından bilinçli bir şekilde kullanılmıştır.

Toplumsal muhalafetin önemli bir kan kaybına uğradığı bu dönemde, siyasal muhalafetten sivil toplumun işlevini de yerine getirmesi yaygın bir biçimde beklenmeye başlanmıştır. Baskıcı ortamın derinleşmesi ve baskıcı iktidar karşısında yaşanan seçim yenilgilerinin yarattığı hüsrana ve bastırılmışlık duygusu, muhalafet seçmeni ve sivil toplum aktivistleri arasında da bir kurtarıcı beklentisi yanında, kusuru kendi temsilcilerinde arama eğilimi yaratmaktadır. 2019 yerel seçim başarıları umudu artırmakla beraber beklentileri de artırmıştır. Tüm bu sebepler sivil toplum ve

Muhalefet partilerinin farklılıklarını bir kenara bırakarak asgari demokratik ilkelerde bir araya gelmeleri ihtiyacını daha net bir şekilde ortaya çıkarmıştır.

genel anlamda toplumsal muhalefet nazarında, muhalefet partilerinin farklılıklarını bir kenara bırakarak asgari demokratik ilkelerde bir araya gelmeleri ihtiyacını daha net bir şekilde ortaya çıkarmıştır.

Kutuplaşmış ve otoriter ortamlarda insanlar hangi tarafın haklı olduğuna baktıkları kadar hangi tarafa güvenebileceklerine de bakmaktadır. Ancak, muhalefet partilerinin çok sınırlı bir seçim ittifakına dayanan işbirliği dışında bir araya gelememeleri, parti ayrımlarına dayanan rekabetin seçim sürecinde de devam etmesine yol açmış ve muhalefetin kampanya sürecinde bir blok olarak sivil toplumla güç birliği yapmasını zorlaştırmıştır. Partiler arası rekabetin ön plana çıktığı strateji, toplumsal ve siyasal muhalefetin hem kendi içinde hem de birbirleriyle bir araya gelmesini güçleştirmektedir.

Dünyadaki örnekleri incelediğimizde siyasal koşulları ve rejim dinamikleri Türkiye ile benzeşen ülkelerde muhalefetin seçim kazanmasının önemli bir yolu da sivil toplumla “etkin” bir işbirliği geliştirebilmesidir. İktidarın sivil-siyasal alanı kontrol ettiği bir ortamda uzun süren başarısızlık karnesi ile mücadele etmeye çalışan muhalefet

partilerinin iktidar karşısında popülaritelerini yükseltmeleri hayli zordur. Haliyle, siyasetten ümidini yitiren, apolitik veya kararsız seçmeni sandığa çekmenin ve bu grupları otoriterliğe karşı demokrasi tarafında seçim kampanyalarına dahil etmenin önemli bir yolu da siyaset üstü konumlanan, gönüllü sivil toplum inisiyatiflerinin varlığıdır. Örneğin, Doğu Avrupa ülkelerinde 90’ların sonu ve 2000’lerin başında otoriter rejimlerin yenilgiye uğratılmasında – son ABD seçimlerinde Biden’ın ve Demokratların kazanmasında olduğu gibi – siyasal muhalefet ve sivil toplum arasındaki “etkin” işbirliğinin rolü oldukça önemlidir.

Esnek ortaklık stratejisi ise muhalefetin kendi içindeki rekabeti ön plana çıkarabileceği ve muhalefetin demokrasiye geçiş sürecine dair kapsamlı ortak bir gelecek planı sunamaması sebebiyle toplumsal muhalefetin de ortak bir paydada buluşmasını zorlaştıracaktır. Bu da toplumsal muhalefetin enerjisinin bir bölümünü siyasal partilerin “bireysel” kampanyalarına yönelik eleştirilere harcamasına alan açacaktır. Oysa yüzde 48-52 dengesinin muhalefet lehine bozulması için muhalefetin bir bütün olarak enerjisini seçimi kazanmaya odaklaması gerekmektedir. Yine partilerin bireysel

kampanyalarından duyulan memnuniyetsizlik ve belirli partilere yönelik spesifik eleştiriler seçimin ikinci tura kaldığı senaryoda “tek bir aday” etrafında 15 gün içinde mobilize olmayı zorlaştıracaktır.

Tüm bu etkenler ilk defa oy kullanacak ve/ya kararsız seçmenin muhalefet lehinde bir araya gelmesini de zorlaştırmaktadır. Nitekim bu kesim içinde “hiçbir partiye yakın hissetmiyorum” diyenlerin oranının yüksekliği tek tek partiler yerine bir ittifakın daha fazla olabilemesi olasılığını ortaya çıkarmaktadır.

2b | Etkin Ortaklığa Dayanan Seçim Stratejisi

Bu seçim stratejisi temel olarak siyasi partilerin, barajı beraber aşma gibi işlevsel hedeflerin ötesinde, birbirleriyle olan rekabetlerini minimize ederek hem iktidar blokuna karşı güçlerini birleştirdikleri hem de topluma ortak çalışma kapasitelerini ve gündemlerini göstererek güven ve umut vermeyi amaçladıkları bir stratejiye işaret etmektedir.

Etkin ortaklık, siyasi partilerin kurumsal yapıları, teşkilatları ve tabanları arasındaki farkları ortadan kaldırmaya yönelik bir girişim değildir. Bu yaklaşım muhalefet partilerinin demokrasiye geçiş için seçim sürecinde ve sonrasında yapacakları işbirliğini sistem gerekliliklerinin ötesine taşımaları anlayışına dayanmaktadır.

Böylece, muhalefet partileri seçmen karşısına asgari düzeyde belirlenmiş birtakım ortak hedeflerle (örneğin, ortak bir dil ve değerler üzerinden savunulan ve detaylandırılan güçlendirilmiş parlamenter sisteme geçiş) çıkarak işbirliklerini daha etkin hale getirecektir. Bir başka deyişle, etkin ortaklık yaklaşımı, muhalefet partileri arasındaki işbirliğini, barajı beraber aşma ya da ikinci turda bir aday arkasında birleşme gibi sistemin gerektirdiği sınırlı ve pasif ortaklıklara indirgememektedir.

Bu anlayışa göre muhalefet partileri, demokrasiye geçiş için gerekli birtakım asgari ilkeler ve hedefler çerçevesinde ortak bir yol haritası üzerine anlaşacak ve protokollerle topluma ilan edeceklerdir. Bu yol haritası, gerek seçim stratejisi gerekse seçimler sonrası ortak hedeflerin gerçekleştirilmesinin hedeflendiği bir geçiş sürecini kapsayacaktır. Böylece işbirliğinin zeminini oluşturması beklenen protokol, soyut bir ilkeler manzumesinin ötesine geçecek ve asgari ortak hedeflere dayanan somut bir yol haritası olarak seçmene sunulabilecektir.

Etkin ortaklık yaklaşımı birçok avantaja sahip olmasına karşın uygulamada bazı riskleri de barındırmaktadır. Doğru ele alındığı takdirde bu riskleri elimine etmek ve bu yaklaşımın avantajlarından faydalanmak mümkündür. Fakat bunu başarmak, yaklaşımın adından da anlaşılacağı gibi muhalefet partileri arasında etkin bir ortak çalışmayı gerektirmektedir.

Etkin ortaklık yaklaşımının barındırdığı riskler şöyle sıralanabilir: Öncelikle, iktidar bloku, muhalefet partileri arasındaki ittifak ilişkilerini onlara karşı, kutuplaştırıcı bir söylemle ve hatta bazı durumlarda kriminalize ederek kullanmaktadır. Bunun yanı sıra, iktidar blokunun topluma bir gelecek perspektifi sunamaması, 19 yıl sonucu oluşan yıpranma ve bu durumun 2019 yerel seçimleri döneminde sandığa yansması uzun yıllar sonunda muhalefetin kazanma şansını belirgin bir oranda yükseltmiştir. Bu durum her bir muhalefet partisi tarafından öncelikle bireysel olarak değerlendirilmesi gereken bir fırsat olarak algılanmaktadır. Bu algı, muhalefet partilerinin aralarındaki rekabeti bırakıp etkin bir ortaklığa yönelmesini zorlaştırıcı bir etki yaratmaktadır.

Öte yandan, etkin ortaklık yaklaşımının avantajları, muhalefetin sonuç alabilmesi için epeyce işlevseldir. Her şeyden önce bu yaklaşım, muhalefet partilerine farklılıklarını koruyarak bir arada durabilecekleri, dolayısıyla topluma farklı ve uzlaşmaya dayalı bir siyaset anlayışı sunduklarını gösterebilecekleri bir seçenek sağlamaktadır. Bu boyutuyla ve bu mutabakatta sağ, sol ve AKP

içinden gelen partilerin de olacağını göz önüne aldığımızda, bu seçenek başlı başına kutuplaşmayı hafifletebilecek tarihi bir siyasi adımdır. Haliyle, iktidar blokunun yarattığı kutuplaştırmayı reddeden bir iletişim stratejisi ile uygulandığında Cumhuriyet İttifakı tabanından kopmaya hazır olan seçmen grubunun çözülmesi de daha kolay gerçekleşebilecektir. Partilerin bir araya gelmesi, seçimin algılarda da olsa iktidar bloku ile tek bir parti (örneğin CHP) arasında bir yarışa dönmesini engelleyecek ve seçimin kazanılması yoluyla “Türkiye’nin demokratikleşmesi” için tüm partilerin farklılıklarını bir kenara bırakarak topyekün bir mücadeleye giriştiği algısını pekiştirecektir.

Bunun yanı sıra, muhalefetin etkin ortaklığa dayanan işbirliği, tüm seçmenler gözünde kazanabilirliği çok daha yüksek bir seçenek olacaktır. İktidar blokunu bir arada tutan ve iktidar tarafından bilinçli olarak beslenen kanaatlerden biri, Cumhuriyet İttifakı’nın biri başat iki partiden oluşan görece sağlam ve istikrarlı yapısına karşı, muhalefetin parçalı ve anlaşamaz bir yapıya sahip olduğu ve işbaşına gelirse istikrarsızlığa neden olacağıdır. Muhalefetin ortak hedefler doğrultusunda beraber hareket etmesi, bu kanaatin yıkılmasında

“ Muhalefetin etkin ortaklığa dayanan işbirliği, tüm seçmenler gözünde kazanabilirliği çok daha yüksek bir seçenek olacaktır.

”

“ Popülist otoriter yönetimlerle ve bu yönetimlerin kutuplaştırıcı söylemleri ile mücadelede muhalefet partilerinin güç birliği oldukça kritik bir önem taşımaktadır.

”

etkili olacaktır. Bu işbirliğine henüz ülke seçim iklimine girmeden başlaması da, samimiyeti ve oy kaygısıyla yapılmadığı yönünde olumlu bir algı yaratabilir.

Etkin ortaklık yaklaşımında, muhalefet partileri asgari ortak hedefleri gerçekleştirmek amacıyla uygulayacakları stratejinin sınırlarını net bir şekilde çizecekleri için birbirleri arasındaki rekabeti sınırlandırarak iktidar blokuna karşı bir güç birliği oluşturacaklardır. Bu sınırların dışında kalan siyasi alanın tamamında ise kendi kurumsal politika, söylem ve vaatleriyle siyaset yapmaya, farklılıklarını korumaya devam edebileceklerdir.

Dünyanın farklı örneklerinde de görüldüğü üzere popülist otoriter yönetimlerle ve bu yönetimlerin kutuplaştırıcı söylemleri ile mücadelede muhalefet partilerinin güç birliği oldukça kritik bir önem taşımaktadır. Üstelik, Türkiye’de muhalefet partilerinin söylem düzeyinde de olsa anlaşmaları, Türkiye’nin demokratikleşme rayına tekrardan oturması hedefine, bu partilerin bireysel oy kazançlarıyla ulaşılması mümkün değildir. Zira bu partilerin bireysel oy kazançlarını iktidar blokundan gelen oylarla elde edecekleri kesin

değildir. Bu sebeple ortak amacın, daha önce de belirtildiği gibi, 2017’den beri kendini genel seçimlerde tekrarlayan yüzde 52-48 dengesini muhalefet bloku lehine bozmak olması gerekmektedir. **Bunun gerçekleştirilmesi için ise atılması gereken ilk adım, muhalefet partilerinin seçmene kazanabilir, güçlü bir seçenek oluşturduklarını göstermeleridir. Bu da partilerin tek başlarına başarabilecekleri bir durum gibi gözükmemektedir.**

Son olarak, seçim öncesinde iktidardan gelecek ve siyasal alanı daha da daraltacak ve seçimde rekabet koşullarını daha da eşitsiz hale getirecek otoriter hamlelere karşı da muhalefet partilerinin ortak bir duruş sergilemeleri, bu hamleleri topluma afişe etmek ve en azından bazılarını engellemek açısından önem arz etmektedir.

Etkin ortaklığa dayalı seçim stratejisini farklı değişkenler üzerinden inceleyelim:

Önümüzdeki genel seçimler açısından bakıldığında, bu yaklaşım, 24 Haziran 2018 seçimlerinde benimsenen işbirliğinin derinleştirilmiş, ve 2019 yerel seçimlerinde denenmiş ve başarılı olmuş

olan muhalefet stratejisinin genel seçimlere uygun hale getirilmiş bir versiyonu olarak değerlendirilebilir. Böyle bir seçim stratejisinin temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

i Cumhurbaşkanlığı seçimleri için ortak aday: Esnek ortaklığa dayalı seçim stratejisi bölümünde ayrıntılarıyla ele alındığı gibi, her muhalefet partisinin kendi adayını çıkarması üzerine kurulu seçim stratejisi 24 Haziran 2018 seçimlerinde muhalefetin umduğu sonuçları getirmemişti. Her partinin kendi tabanını en çok mobilize eden adayla çıkarak seçimin ikinci tura kalma ihtimalini arttırması fikri teoride mantıklı gözükse de, muhalefetin ortak bir strateji geliştiremediği durumdan iktidar blokunun özel olarak faydalandığının altı çizilmelidir. Farklı adaylar, kaçınılmaz olarak bu adayların aralarında rekabeti de getirmektedir. Öte yandan parçalı bir görüntü vererek, belki de muhalefetin başarması gereken en önemli hedef olan, seçimlerden sonra ülkeyi beraber yönetebilecekleri imajını yaratma hedefine ulaşmayı da

zorlaştırmaktadır. Bu da seçilebilirlik imajını olumsuz etkilemektedir.

Muhalefet partilerinin ortak aday ile seçime girdiği durum ise öncelikle iktidarın oldukça etkili olduğu görülen kutuplaştırma stratejisine karşı etkili bir seçenek sunmaktadır. Çünkü farklı ideolojilerden ve geçmişlerden gelen sağ-sol partilerin demokrasi için ortak çalışabilmesi, doğrudan iktidarın kutuplaştırma siyaseti için kullandığı fay hatlarını, korkuları ve zihinsel refleksleri zayıflatacaktır. Ortak aday, aynı zamanda muhalefetin etkin ortaklığına dayanan güç birliği ile mevcut iktidar blokuna karşı kazanabilir ve yönetebilir bir alternatif yaratmaktadır. Zira, daha önce de altı çizildiği üzere, muhalefetin birden çok iddialı adayla seçime katıldığı durumlarda iktidar bloku ve onun adayı Cumhurbaşkanı Erdoğan, açık ara kazanmaya en yakın aday olarak algılanmaktadır. Bloklar arası oy geçişinin sağlanması için bu asimetrinin ele alınması zorunludur. Ayrıca ortak aday stratejisi ile muhalefet bloku, esnek ortaklıktaki ikinci tur senaryosunu burada ilk

“ Muhalefet partilerinin ortak aday ile seçime girdiği durum ise öncelikle iktidarın oldukça etkili olduğu görülen kutuplaştırma stratejisine karşı etkili bir seçenek sunmaktadır.

”

tura taşımaktadır. Burada farklı olarak, tüm muhalefet partilerinin tabanlarının 15 gün içinde ikinci tura kalan muhalefet adayının arkasında eksiksiz birleşmesini beklemek yerine, baştan tüm bu partilerin rızasını alabilecek bir adayın belirlenmesiyle, birçok yönden farklılıkları olan bu tabanları belirlenen ortak adayı desteklemeye teşvik edecek bir kampanya yürütecektir.

Öte yandan, bu stratejinin gerçek anlamda başarılı olması için sadece tek bir adaya dayalı işbirliğinin ötesine geçmek gerekecektir. Tüm muhalefet partilerinin seçmenlerini tek bir adaya kanalize etmek epey zor olsa da, 2019 yerel seçimlerinde belli illerde olduğu gibi başarı şansı da vardır. Ancak genel seçimlerde başarı için adayın profili tek başına yeterli olmayacaktır. Aday seçimi ne kadar başarılı olursa olsun, siyasi pozisyonlarıyla yelpazenin neredeyse tamamına yayılan tüm muhalefet partilerinin tabanları ile Cumhuriyet İttifakı'nın memnuniyetsiz seçmenini aynı yöne çekmek, sadece doğru adayın bulunması ile başarılabilecek bir görev değildir. Ne de olsa seçmenlerin, bu seçimlerde belirlenen ortak

adayla ülkeyi 19 yıldır yönetmesine rağmen halen ülkenin en popüler figürleri arasında kalmayı başarabilen Recep Tayyip Erdoğan arasında seçim yapacağı unutulmamalıdır.

Bu sebeple ortak aday seçeneğinin risklerini elimine etmenin en önemli yollarından biri, 2018 seçimlerinden de alınan dersler doğrultusunda, *seçimleri kişilerin yarısı olmaktan çıkarmaktır*. Seçim yasası gereği cumhurbaşkanlığına bir kişi aday olsa da, söz konusu aday yardımcılarının ve ekibinin en azından bir bölümünü seçim öncesinde açıklayabilir. Mevcut durumda muhalefet partilerinin bir ortak aday çevresinde birleşebilmelerinin yollarından biri, adayın ekibinin en azından en önemli isimlerini daha resmi bir şekilde, örneğin bir kısmi bakanlar kurulu, yardımcılar ve danışmanlar grubu gibi, kamuoyuna tanıtması olacaktır. Bu kabinede muhalefet partilerinin genel başkanlarının olması çok olası olmasa da her partiden önemli ve sembolik isimlerin bu ekibe girmesiyle her bir muhalefet partisinin ortak aday lehine kampanya yürütmesi, teşkilatlarını ve tabanlarını bu kampanya etrafında

“ Bu stratejinin gerçek anlamda başarılı olması için sadece tek bir adaya dayalı işbirliğinin ötesine geçmek gerekecektir.

”

mobilize etmesi kolaylaşacaktır. Bu ekipte parti temsilcilerinin yanı sıra, AKP iktidarı sonrasında adeta “enkaz” olarak devralınacak olan birçok alanda (eğitim, sağlık, bilişim, ekonomi ve teknoloji vb.), liyakatini ispatlamış ve toplumun güvenini kazanmış teknokrat isimlerin bulunması da düşünülebilir.

Ortak kabine/ekip stratejisiyle üç temel sorunun birlikte çözüme kavuşturulması söz konusu olabilir:

- 1 Birbirine siyaseten hiç benzemeyen muhalefet partilerinin ortak ilkeler ve üzerine anlaşılmalı bir yol haritası çerçevesinde bir arada durması kolay hale gelecek,**
  - 2 Kampanya ve yol haritasını kişisel olmaktan çıkarıp çoğulcu bir ekibe dayandırarak, bir “tek adam”ın gidip yenisinin gelebileceğine dair seçim öncesinde ve sonrasında ortaya çıkabilecek şüpheler henüz ortaya çıkmadan elimine edilebilecek,**
  - 3 Muhalefetin seçimlerden sonra ülkeyi nasıl yöneteceği ve “güçlendirilmiş parlamenter sistem”e nasıl geçileceğine ilişkin belirleyeceği yol haritası ile seçmenler tam olarak neye oy verdiğini bilecektir.**
- ii TBMM seçimlerinde mümkün olan en büyük ittifak:** Muhalefetin önümüzdeki genel seçimlerde TBMM’de çoğunluğu kazanması, en az cumhurbaşkanlığı seçimleri kadar önemlidir. Muhalefetin şimdiye kadar en çok öne çıkan ortak hedefi olan “güçlendirilmiş

parlamenter sistem”e geçişle birlikte içi boşaltılan birçok kurumun yeniden işlevsel hale getirilmesi ve en önemlisi de yargının tarafsız ve bağımsız hale getirilmesi hedefleri anayasa değişikliği olmadan mümkün olmayacaktır. Bu sebeple birçok analist muhalefetin seçimlerde TBMM’nin en az 3/5 çoğunluğunu kazanması gerekliliğine işaret etmektedir.

Bunun önemini reddetmek mümkün olmamakla beraber, dikkat çekilmesi gereken bir başka husus, iktidar blokunun TBMM’nin salt çoğunluğunu kaybetmesi durumunda bir arada durmak için motivasyonunun muhtemelen çok azalacağı ve hatta parlamenter sisteme geçişi dahi destekleyebilecekleri gerçeğidir. Bu sebeple 3/5 olmasa da muhalefet partilerinin ortak hedeflerini gerçekleştirebilmeleri için TBMM’nin salt çoğunluğu kazanmaları elzemdir. Bunun için de Meclis sandalye dağılımında kullanılan d’Hondt sistemine göre muhalefetin aldığı oyların maksimum sandalyeye dönüşebilmesi için mümkün olan en geniş tabanlı seçim ittifakının resmi olarak oluşturulması gerekmektedir. Zira ittifak içi partilerin Meclis sandalyesine dönüşmeyen artık oyları, ittifak içinde kalarak muhalefete sandalye olarak geri dönmektedir. Dolayısıyla, muhalefete giden oyların TBMM’de maksimum sandalye sayısına dönüşmesi açısından ideal olanı, tüm muhalefet partilerinin tek bir seçim ittifakıyla seçime girmeleridir.

Ancak, muhalefet partileri arasındaki müzakereler sonucunda HDP'nin bu ittifaka dahil olması mümkün olmayabilir veya bu durum hem HDP hem de diğer partilerce tercih edilmeyebilir.¹ Böyle bir senaryoda muhalefetin bundan kaynaklanan sandalye kaybının nispeten az olacağı öngörülebilir. Bunun sebebi ise HDP seçmeninin tabanının büyük çoğunluğunun bölgesel dağılımıdır. Bu durum diğer muhalefet partileri için ise geçerli değildir. Özellikle İYİ Parti ve CHP'nin aynı ittifakta olması sandalye dağılımının muhalefet lehinde olması açısından çok önemlidir. DEVA, Gelecek Partisi ve Saadet Partisi'nin ise her şeyden önce baraj sorunu yaşamamak için bu seçim ittifakının parçası olmaları gerekecektir.

HDP'nin Meclis seçimleri için yapılan bir seçim ittifakına/Millet İttifakı'na ortak bir tercihle katılmaması, yukarıda birinci bölümde tartıştığımız anlamda bir Demokrasi Bloku'nun parçası olmayacağı anlamına gelmez. Demokrasi Bloku kavramı altında sıraladığımız seçim öncesi ve sonrası üç hedef konusunda HDP ve diğer partiler diyalog içinde olabilir, ortak duruş sergileyebilir. Bu ortaklık gerçek ve kapsayıcı bir

¹ Nitekim, HDP Eş Genel Başkanı Mithat Sancar, HDP'nin Meclis seçimlerine tek başına girmek istediğini açıklamıştır. **"Mithat Sancar: Cumhurbaşkanlığı seçiminde muhalefetle diyaloga hazırız; Millet İttifakı'na girme talebimiz yok,"** Murat Sabuncu ile video röportaj, T24, 12 Mayıs 2021: <https://t24.com.tr/video/mithat-sancar-cumhurbaskanligi-seciminde-muhalefetle-diyaloga-haziriz-millet-ittifaki-na-girme-talebimiz-yok,38775> .

demokratikleşme için gereklidir. Hukuk devleti ve temel hak ve özgürlüklerin herkes için güvence altında olduğu bir ortamda, birbirlerini sistem dışına itmeden, adil ve özgür seçimlerde rekabet etmek, tüm partilerin ortak çıkarıdır.

Unutulmaması gereken önemli bir nokta da muhalefet partilerinin cumhurbaşkanlığı ile birlikte TBMM'de anayasa ve yasalarda değişiklik yapabilmek için gereken çoğunluğu sağlayabilmeleri için de büyük ihtimalle HDP'nin ve HDP seçmeninin desteğine ihtiyaç duyacak olmalarıdır. Nitekim seçimler kazanıldıktan sonra dahi muhalefet partilerinin TBMM'de bir arada çalışması gerekecektir. Tüm bunlar Millet İttifakı'na katılmasa dahi HDP'nin de içerisinde olduğu Demokrasi Bloku kanalıyla tarafların demokratik uzlaşma ve diyalog içinde olmasının önemine işaret etmektedir. Bu diyalog, yan yana gelemeseler de HDP ve İYİ Parti'nin enerjilerini birbirlerine karşı değil iktidara karşı kullanmalarını da mümkün kılacaktır.

Tüm muhalefet partilerinin ortak bir cumhurbaşkanı adayı etrafında birleşmesi ve bir Demokrasi Bloku'nda diyalog halinde olmaları durumunda, HDP'nin bir seçim ittifakı olan Millet İttifakı'na katılmama seçeneğinin, bir yandan iktidar blokunun HDP - İYİ Parti gerginliğini istismar etmesini engelleyebileceğini; diğer yandan barajı tek başına aşabilme motivasyonu ile HDP'nin oylarını maksimize etmesini sağlayabileceğini düşünmek de mümkündür.

Dolayısıyla bu senaryonun aslında tüm taraflar için birtakım avantajlar içerdiği söylenebilir.

Bu noktada bir diğer görüş, sağ muhalif partilerin CHP ve HDP olmaksızın yapacakları bir ittifakın, Cumhurbaşkanlığı'ndan daha fazla seçmen kopmasını sağlayabileceği ve hatta bununla sağlanan farkın, CHP'nin bu ittifakta olmamasının yaratacağı artık oy ve sandalye kayıplarını telafi edebileceği yönündedir. Bu yaklaşım, Türkiye'deki toplumsal ve siyasal kutuplaşmanın kemikleştiği ve aşılamayacağı varsayımından yola çıkmakta fakat kamuoyuna açıklanan herhangi bir bilimsel veriye dayanmamaktadır. Öte yandan bu şekilde oluşacak iki ittifakın tek başlarına çoğunluğu kazanması çok zordur ve seçim sonrası zaten bir koalisyon kurmaları gerekecektir. Seçim öncesinde muhalefetin seçmen gözünde sağ-sol fay hattında parçalı görüntüsü nedeniyle "yönetebilir olma" imajı (ve dolayısıyla kazanma potansiyeli) üzerinde yaratabileceği olası olumsuz etki göz önüne alınmalıdır. Birçok seçmen, sağ ve sol olarak ikiye ayrılmış bir

muhalefetin seçimi kazansa da ülkeyi yönetmek için gereken birlikteliği sağlayamayacağını düşünerek, bilinen tercih olan Cumhurbaşkanlığı'nda kalabilir. Dolayısıyla muhalefetin Millet İttifakı olarak bilinen yapıyı dağıtarak, sağ ve sol ya da alternatif iki ittifak oluşturması gibi seçenekler TBMM çoğunluğunu kazanma amacı açısından çok riskli gözükmektedir.

Bir süredir medyada tartışılan ve iktidar blokunun TBMM'ye getirmesi beklenen seçim sistemi değişikliği kapsamında dar bölge ya da daraltılmış bölge seçim sistemine geçilmesi durumunda ise, muhalefet partilerinin ortak aday gösterme, ortak listeye seçime girme gibi stratejik adımlar atması daha büyük bir gereklilik haline gelecektir. Bu durumda nasıl bir strateji izlenmesi gerektiğinin tam olarak belirlenebilmesi için seçim sisteminde yapılacak değişiklikler ayrıntılarıyla ele alınmalıdır. Her ne kadar iktidar bloku, seçim sistemi üzerinde yapacağı değişikliklerle muhalefet partilerinin seçimlerde etkin bir ortaklık kurmasını engellemeye çalışsa da, anayasaya göre bu gibi değişiklikler en az bir

“ Muhalefetin Millet İttifakı olarak bilinen yapıyı dağıtarak, sağ ve sol ya da alternatif iki ittifak oluşturması gibi seçenekler TBMM çoğunluğunu kazanma amacı açısından çok riskli gözükmektedir.

”

yıl sonra yapılacak seçimlerde uygulanabilecektir. Bu süre, muhalefetin TBMM seçimlerinde izlemesi gereken en etkin stratejiyi belirlemesi için kullanılmalıdır.

Mutabakat alternatifleri açısından etkin ortaklığa dayalı seçim stratejisinin, esnek ortaklık yaklaşımına göre muhalefet partileri arasında daha kapsamlı bir mutabakat alternatifini benimseyeceği açıktır. Zira bu seçenekte muhalefet partileri sadece soyut ilkeler manzumesi niteliğinde bir protokol imzalamakla kalmayacak, belirlediği ortak seçim stratejisinin başarılı olması halinde başlayacak bir demokrasiye geçiş süreci tanımlayacaktır.

Bu geçiş süreci tanımının nasıl bir protokolle yapılacağı ise çok önemlidir. Esnek ortaklık seçeneğinde, 2018 genel seçimleri sürecinde kurulan Millet İttifakı'nın ittifak protokolü, söylem düzeyinde anlaşılan ilkelerin kamuoyuna açıklandığı, birçok açıdan zayıf bir metin olmanın ötesine gidememişti. Her ne kadar söz konusu protokolden üzerinde anlaşıldığı belirtilen ilkeler, Türkiye'de asgari demokratik koşulların sağlanması hedefi açısından hayati olsa da, bu ortak ilkelerin altına imza atan muhalefet partileri seçimlerde ortak bir strateji üzerinden hareket etmediği için bu protokol hiçbir zaman seçmen açısından görünür vizyon belgesi haline gelememişti.

Etkin ortaklık yaklaşımında tercih edilecek olan mutabakat seçeneğinin ise seçmen açısından

görünür ve bilinir olması gerekmektedir. Yani bu mutabakatın 1) seçmenin iktidar bloku yerine muhalefet blokuna oy verirken neye oy verdiğini somut olarak aktarabilmesi, 2) seçmenin oy verdiği muhalefet ittifakının seçimi kazanması durumunda ülkeyi ne kadar süreyle hangi hedeflerle ve hangi stratejiyle yöneteceğini açıklayan bir geçiş süreci yol haritasını içermesi gerekmektedir.

i Mutabakatın içeriği, temel anlamda bir araya gelip bir seçim ittifakı oluşturan siyasi partilerin seçim öncesi ve sonrası süreçle ilgili anlaşmaya vardığı stratejilerini şeffaf bir şekilde içermelidir. Seçmen bunun içerisine baktığında, seçim kampanyasının nasıl yapılacağı, ortak adayın parti temsilcilerinden oluşan ekibiyle (kabine) nasıl çalışacağı, ittifakı oluşturan partilerin beraber miting yapıp yapmayacağı, TBMM'nin çoğunluğunun alınabilmesi için farklı seçim çevrelerinde uygulanması gereken stratejisinin ana hatlarının ne olacağı, seçimlerin kazanılması durumunda seçilen cumhurbaşkanının yetkilerini nasıl kullanacağı, ortak kabine ve meclisle eşgüdümün nasıl sağlanacağı, TBMM'de hangi çalışmaların yapılması gerektiğine dair önceliklerin ne olacağı, "güçlendirilmiş parlamenter sisteme" geçiş için nasıl bir takvim oluşturulacağı gibi sorulara cevap bulabilmelidir. Ayrıca cumhurbaşkanlığı ve TBMM seçimlerinden birinin kazanılmaması durumunda uygulanması gereken strateji de bu mutabakatın içeriğinde yer almalıdır.

Seçmenin, muhalefet blokuna dahil partilere oy verdiği durumda ülke yönetiminin onlar tarafından ortak bir şekilde nasıl yapılacağı konusunda fikir sahibi olmaya hakkı vardır ve bunu bekleyecektir.

Mutabakatın içeriği açısından önemli bir soru, ortak protokolün seçimlerin muhalefet bloku tarafından kazanılması durumunda geçiş dönemi sürecinde uygulanacak olan politikalar ile ilgili seçim vaatlerine yer verip vermeyeceğidir. Muhalefet partilerinin programları açısından birbirinden çok farklı oldukları göz önünde bulundurulduğunda, somut politikalarla ilgili ortak bir anlayış yaratmak kolay olmayacaktır. Ayrıca bu gibi ittifakların, özellikle mümkün olduğunca asgari ortak payda dışındaki konulara değinmemesi gerektiği yaygın olarak belirtilmektedir. Ancak öte yandan seçmenin, muhalefet blokuna dahil partilere oy verdiği durumda ülke yönetiminin onlar tarafından ortak bir şekilde nasıl yapılacağı konusunda fikir sahibi olmaya hakkı vardır ve bunu bekleyecektir. Bu sebeple, özellikle geçiş sürecinde muhalefet partilerinin oluşturduğu ortak hükümetin ekonomi, eğitim, sağlık, sosyal haklar gibi seçmenlerin gündelik hayatını doğrudan etkileyen meselelerde ne gibi önlemler alacağı konusunun protokolde yer alması düşünülebilir. Sadece kurumsal düzenlemelerden söz eden ve gündelik hayatta seçimde karşılık bulabilecek sorunlara değinmemek mutabakatın toplumun

geniş kesimleri tarafından kabulünü zorlaştırabilir. Genel kanı mutabakatın asgari müştereklerde yoğunlaşması gerektiğine işaret etmektedir.

Öte yandan, seçmen tercihleri açısından önemli bir faktör, özellikle siyasal yolsuzluk konusunda güven konusudur. Bu konuda muhalefet partileri, üzerinde anlaşmış gözüktükleri bir siyasal ahlak yasasını hemen çıkarmayı vaat edebilir, ve çıkaracakları her adayın bu yasaya uygun bir “ortak etik ilkeler belgesi”ne imza atacağını deklare edebilirler. Keza toplumun kamusal alanda ifade özgürlüğü ve diğer anayasal haklarına getirilmiş olan yasakların acilen kaldırılması protokol altına alınabilir.

ii Mutabakatın nasıl yapılması gerektiği

meselesi ise en az içeriği kadar önemlidir. Yapılan mutabakatın kamuoyuna nasıl duyurulacağı, parti genel başkanlarının mı yoksa 2018’de olduğu gibi sadece parti kurmaylarından oluşan bir heyetin mi protokolü imzalayacağı önemli bir konudur. Bir diğer seçenek ise ortak cumhurbaşkanı adayı ve ittifakı oluşturan tüm muhalefet partilerinin temsilcilerinden oluşan ekibinin de bu protokolün kamuoyuna duyurulması sürecinde rol oynamasıdır. Sonuç itibarıyla seçimlerde

seçmenin karşısına çıkacak olanlar esasında onlardır ve kampanya döneminde olası bir aktör karmaşası ittifak açısından herhangi bir avantaj yaratmayacaktır.

Mutabakat protokolünün kamuoyuna nasıl duyurulacağı meselesi haricinde, bu protokolün duyurulduktan sonra kampanyada nasıl rol oynayacağı da önemli bir konudur. Protokolü imzalayan partilerin ortak bir komisyon kurması, komisyonun bir sözcüsü veya sözcüleri olması, düzenli olarak basın toplantısı organize etmesi, düşünülmesi gereken seçeneklerdir. HDP'nin ittifakta olup olmaması meselesi ise her durumda bir tartışma yaratacak ve özellikle iktidar blokuna yakın çevreler tarafından sorgulanacaktır. Bu sorgulama ve istismardan mümkün mertebe kaçınmak için yukarıda önerilen ve demokrasi bloku ve seçim ittifakı arasında yapılan bir ayrıma dayandırılan stratejinin çalışması için diğer muhalefet partileriyle HDP arasında diyalog olması zorunludur.

Bu diyalogu kolaylaştıracak bir başka seçenek ise ortak komisyonu partiler üstü "sembolik" bir izleme komisyonu olarak düşünmektir. Siyasal partilerin temsilcilerinin yanı sıra, sivil toplum temsilcilerinin ve toplumun geniş ve farklı kesimlerinin güvenini kazanan akıl insanların sürece dahil edilmesi hem toplumsal muhalefetle hem de Millet İttifakı'na girmese dahi Demokrasi Bloku'nun bir parçası olarak HDP ile diyalog sürecinin korunmasında da etkin bir rol oynayabilir. Bu diyalog sürecinin

etkin ve kapsayıcı bir biçimde yürütülmesi, cumhurbaşkanlığı seçimi için yalnızca ittifakın değil demokrasi blokunun da onayını alabilecek ortak bir adayın çıkarılmasını kolaylaştıracaktır. HDP'nin aday çıkarmasa da muhalefetin ortak cumhurbaşkanı adayına destek vermesi, bu etkin diyalogla mümkün olabilir.

Mutabakatın mümkün olduğunca erken bir aşamada açıklanması toplumda güven oluşturmak için yararlı olacaktır. Bu, kamuoyunun partileri anlaştığı ilkeler ve hedefler konusunda samimi olarak görmesini de kolaylaştıracaktır; seçim yaklaştıkça, bu mutabakatın salt seçim kazanmak için gerçekleştiği algısı uyanabilir. Ancak adayların erken açıklanması bu isimlerin yıpranması riskini doğurabilir. Bu nedenle, önce mutabakatın, temel hedeflerin, değerlerin, izleme komitesi gibi araçların ve aday belirlenme süreçlerine dair ilkelerin açıklanması, adayların ise daha sonra açıklanması şeklinde kademeli bir seçenek de düşünülebilir.

Sivil toplum ve kararsız toplum kesimleriyle ilişkiler açısından etkin ortaklığın, esnek ortaklık seçeneğine göre avantajları ağır basmaktadır. Etkin ortaklık kapsamında bir araya gelen muhalefet partileri her ne kadar siyasi parti kimliklerini sahip oldukları tüm özgünlükleriyle beraber korusalar da, ortaya çıkan oluşum birçok yönüyle "partiler üstü" olarak görülecektir. Bu görüntünün, günlük siyasetin hedeflerinden çok daha büyük ve üstün olan otoriterliğe karşı "demokrasiyi kurma" hedefi ile uyumlu olduğu

da söylenebilir. Öte yandan muhalefetin seçimleri kazansa dahi demokrasiye geçiş sürecinin sağlanması için hukuk devletinin tesisi kadar sivil toplumun gelişmesinin ve desteğinin de etkili olacaktır. Haliyle seçim sürecinden itibaren etkin bir ortaklıkla demokrasiye geçişin tesisinde sivil toplumun sürece dahil edilmesi önem teşkil etmektedir.

Bir önceki bölümde söz edildiği üzere esnek ortaklığa dayalı seçim stratejisinde partiler arası rekabetin ön plana çıkması sebebiyle toplumsal muhalefetin seçim sürecinde ayrışması riski daha fazladır. Toplumsal muhalefetin siyasal muhalefete yönelik beklenti ve eleştirilerinin seçim kazanmaya ve iktidara yönelik bir güç birliği stratejisine dönüştürülmesi ise hem muhalefetin “kazanabilirlik” algısını pekiştirecek hem de seçim döneminde ihtiyaç olan “umut” atmosferini güçlendirecektir. Partiler arası güç birliğinin sivil topluma ve kararsız toplum kesimlerinin de dahil edebileceği otoriterliğe karşı topyekun seferberlik anlayışına dönüşmesi ise ancak etkin ortaklık stratejisi ile mümkündür.

Sivil toplum ile etkin ortaklığın geliştirilmesinin önümüzdeki genel seçimler için bir başka önemi ise çok farklı konularda hak arayan gruplarla

birlikte örneğin kadın hareketi temsilcileri ve genç seçmenle kurulacak ilişkidir. Son dönemde hakları için etkin bir şekilde mobilize olan kadın örgütleriyle işbirliği demokrasi blokunun sahadaki görünürlüğünü arttıracaktır. Bununla birlikte yapılan araştırmalar, genç seçmenin mevcut siyasal partilere mesafeli olduğunu ve siyaset kurumuna olan güvensizliklerini ortaya koymaktadır. Muhalefetin 50+1 denklemini sağlaması gereken mevcut sistemde seçimlerde ilk defa oy kullanacak yaklaşık 6 milyon genç seçmenin kritik bir önemi bulunmaktadır. Siyasete ve siyasal partilere mesafeli olan ve kendilerini farklı sivil platformlarda ifade eden bu gençlerin seçim sürecine katılımlarının sağlanması, seçimlerde yalnızca “sayısal” bir avantaj değil aynı zamanda dinamizm yaratacaktır. Bunun da vaatleri ve Türkiye için çizdiği gelecek vizyonu net olmayan esnek bir ittifakla sağlanması oldukça zor olacaktır.

Etkin ortaklık stratejisinin sivil toplumun katılımını güçlendireceği bir diğer önemli nokta ise yukarıda ifade edildiği üzere ittifak stratejisinde örneğin HDP'nin Millet İttifakı dışında kaldığı bir senaryoda “Demokrasi Bloku”nun etkin tesisi ve devamı için teşvik edici, denetleyici, diyalog

“ **Esnek ortaklığa dayalı seçim stratejisinde partiler arası rekabetin ön plana çıkması sebebiyle toplumsal muhalefetin seçim sürecinde ayrışması riski daha fazladır.** ”

kurulmasında kolaylaştırıcı rol oynayabilme potansiyelidir.

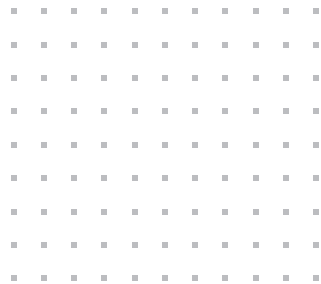
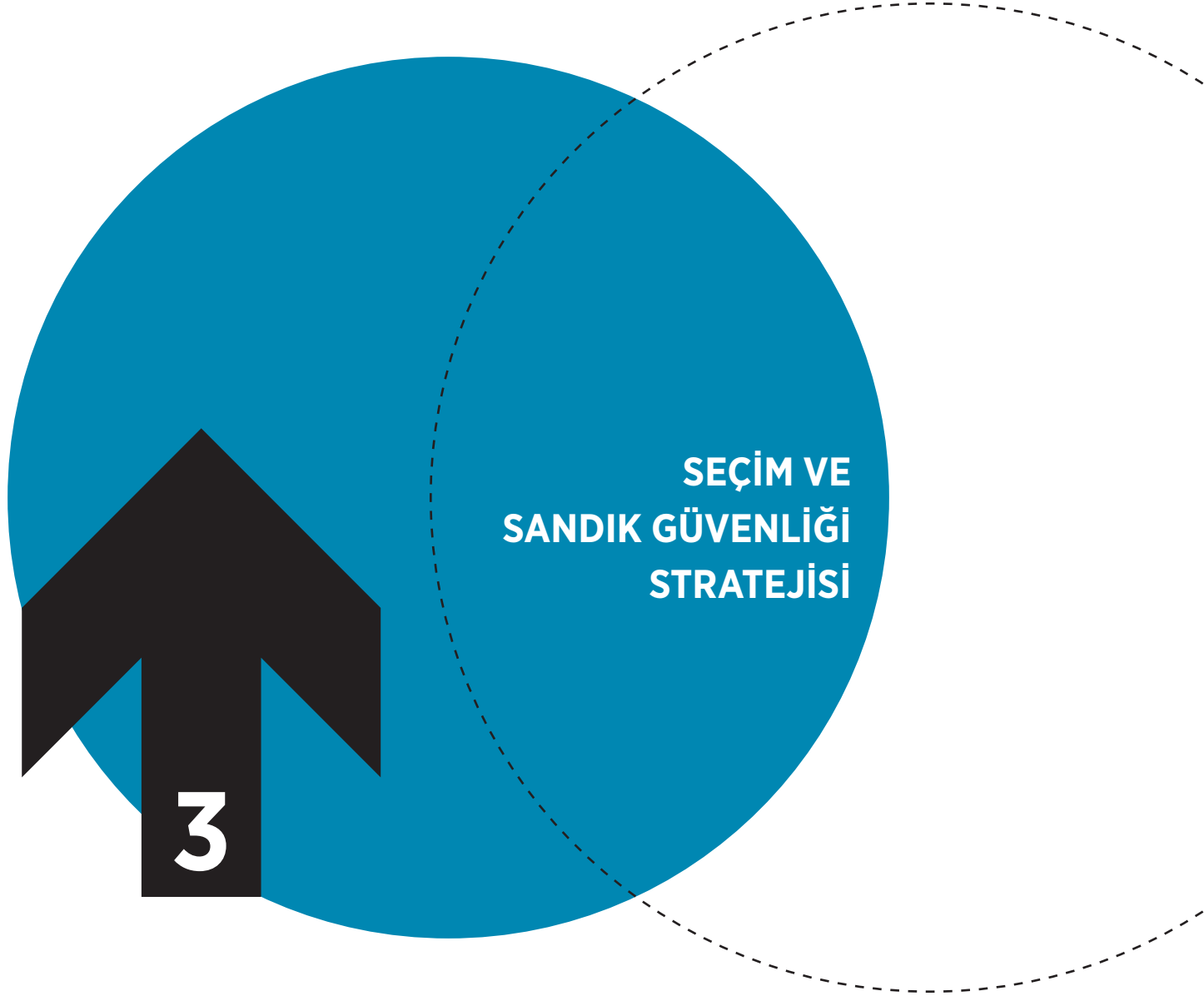
Muhalefet partileri arasındaki etkin ortaklık stratejisi ile kurulacak demokrasiye geçiş için etkin işbirliği modeli toplumsal muhalefet ve siyasal muhalefet arasındaki diyalogu pekiştirecek ve seçimlerin partiler arası rekabetten ziyade demokrasinin tesisi için topyekûn bir mücadeleye dönüşmesinin önünü açacaktır. Bu da seçim sürecinde muhalefetin “kazanabiliriz” algısını ve umudunu diri tutacaktır.

Sivil toplumun sürece dahil olması seçimin kazanılması sonrasında da demokrasinin asgari müştereklerinin sağlanması ve ittifak ilkelerinin uygulanması için önemli bir baskı unsuru olacaktır. Bu raporun yazım sürecinde yürütülen tartışmalara katılan siyaset bilimci ve anayasa hukukçularının da uzlaştığı temel noktalardan biri, siyasal partiler ve sivil toplum örgütlerinin seçim süreci boyunca işbirliği yapacakları bir senaryo oluşturulmasının önemidir.

Tekrarlanan 23 Haziran İBB seçimleri sürecinde, neredeyse tüm muhalefet partileri arasında ortaya çıkan mutabakat ve toplumsal muhalefetin “İstanbul Gönüllüleri” gibi platformlarla bu mutabakata verdiği açık destek, etkin ortaklık stratejisinin sivil toplumu mobilize etme kapasitesine somut bir örnek sunmaktadır.

Yukarıda ifade edilen riskleri ve avantajları değerlendirildiğinde etkin ortaklığa dayanan

seçim stratejisinin muhalefetin seçim kazanması ve demokrasiye geçiş sürecinin yürütülmesi için oldukça etkili bir yöntem olduğu ortaya çıkmaktadır. Partilerin demokrasinin asgari müşterekleri çerçevesinde bir araya geldikleri ve kapsamlı bir mutabakata dayanan ortaklık stratejisi siyasi yelpazenin çok farklı uçlarında yer alan geniş muhalefet blokunu ortak bir hedef çerçevesinde bir araya getirecektir. Etkin ortaklık stratejisinin ortak bir Cumhurbaşkanı adayı ve TBMM seçimlerinde mümkün olan en büyük ittifakı oluşturmak üzere iki temel dayanağı bulunmaktadır. Ortak bir cumhurbaşkanı adayı ve bu adayın seçimlerden önce açıklayacağı farklı partilerin temsilcileri ve teknokratlardan oluşan güçlü bir kabine ile Cumhurbaşkanı Erdoğan karşısında kazanabilir ve güçlü bir seçenek sunulmuş olacaktır. Öte yandan TBMM seçimleri için sağ ve sol ittifak yerine Millet İttifakı'nın DEVA ve Gelecek Partisi'nin katılımı ile genişlediği, HDP'nin ittifakın dışında seçimlere girdiği bir senaryo hem iktidarın HDP ortaklığını hedef alan kutuplaştırıcı stratejisinden sıyrılmak, hem de baraj sorunu yaşayan partiler için ve HDP'nin oylarını maksimize etmesi adına da faydalı olabilecektir. Ortak bir aday ve kapsamlı bir mutabakatla otoriterliğe karşı demokrasi mücadelesi ise sivil toplumun seçim sürecine aktif katılımını sağlamak ve seçimde mümkün olan geniş toplumsal koalisyonu oluşturmak için kritiktir. Nitekim, benzeri bir strateji 2019 yerel seçimlerinde uygulanmış ve başarı kazanmıştır. Bu stratejinin genel seçimlere uyarlanarak devam ettirilmesi önemli bir başarı potansiyeli barındırmaktadır.

Türkiye’de son yıllarda otoriterleşmenin bir yansıması olarak seçim adaleti ve güvenliği konusunda oldukça kaygı verici gelişmeler yaşanmıştır. Seçim kanunlarında yapılan değişiklikler ile seçimler yürütmenin müdahalesine açık bir hale gelmiştir. Özellikle 16 Nisan 2017 referandumundan itibaren oyların sayımının adil ve eşit bir biçimde yapılmadığına dair endişeler ortaya çıkmış, seçmen listelerinde usulsüzlükler tespit edilmiştir. Seçim Bütünlüğü Projesi (Electoral Integrity Project) 2019 raporuna göre demokratik seçim normlarının uygulanması bakımından Türkiye 165 ülke arasında 123. sıradadır ve demokratik olmayan ülkeler kategorisinde yer almaktadır.

Ancak, Türkiye’de seçim güvenliğine ilişkin sorunlar seçimin akıbeti kadar muhalefetin – önceki bölümlerde rekabetçi otoriter rejimler için tartıştığımız– “kazanabilirlik” algısını da zedelemektedir. Kamuoyunda sıklıkla yer bulan “İktidar kaybedeceği seçime girer mi?”, “Seçimi kaybetseler de iktidarı bırakmazlar” gibi ifadeler seçim güvenliği ile doğrudan ilişkilidir. Seçim güvenliğine ilişkin kaygılar temel olarak üçe ayrılabilir: 1) Seçim öncesinde seçmen listeleri ve sandık dağılımlarında usulsüzlük yapılacak mı? 2) Seçim günü mühürsüz zarf benzeri kararlar, bağımsız gözlemcilerin engellenmesi ve özellikle kırsal kesimlerde seçmen üzerinde baskı kurma ve benzeri müdahalelerle sandığa giren oylar değiştirilecek mi? 3) Sandığa giren oylar doğru sayılacak ve değiştirilmeden açıklanacak

“ Seçim kanunlarında yapılan değişiklikler ile seçimler yürütmenin müdahalesine açık bir hale gelmiştir.

”

“ Türkiye'nin mevcut durumunda seçim ittifaklarının sağlanması kadar seçim ve sandık güvenliğinin sağlanması da hayati önem taşımaktadır. ”

mı? Bu şüpheler seçmenin seçimlerin “bir şey değiştirmeyeceği” algısını güçlendirebilir, belirli sayıda seçmeni sandığa gitmekten uzak tutabilir. Öte yandan seçim güvenliği konusunda yaşanacak sorunlar seçimde tamir edilmesi zor bir hayal kırıklığı, umutsuzluk ve güvensizlik yaratabilir.

Nitekim 24 Haziran 2018 seçimlerinin ardından Cumhurbaşkanı adayı Muharrem İnce'nin kampanya sırasında vaat ettiği gibi “YSK'nın kapısında” olmaması ve muhalefet partilerinin koordinasyonunda oluşturulan Adil Seçim Platformu'nda yaşanan veri akışı probleminin seçimde sorumlulara karşı ciddi bir güvensizlik yarattığı görülmüştür. 2019 yerel seçimlerinde uygulanan etkin yöntemler ise tersine umut yaratmıştır. Ancak yerel seçimlerde işleyen bazı seçim güvenliği stratejilerinin genel seçimlerde işlemeyebileceğini, ve otoriterlik taraftarı iktidar odaklarının 2019'dan kendi çıkarları açısından ders alarak, muhalefeti zora sokacak yeni müdahale yöntemleri geliştireceğini de göz önüne almak gerekir.

Muhalefetin seçimlerden çok önce seçim güvenliği için ortak çalışmaya başlaması ve bunu düzenli olarak seçmenlere göstermesi, bu şüpheleri ve

olumsuzlukları en aza indirecek ve topluma umut aşılayacaktır. Türkiye'nin mevcut durumunda seçim ittifaklarının sağlanması kadar seçim ve sandık güvenliğinin sağlanması da hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle muhalefet bir önceki bölümde belirtilen esnek veya etkin ortaklık modellerinden hangisini tercih ederse etsin seçim ve sandık güvenliği konusunda hep birlikte etkin seferberlik stratejisi ile hareket etmelidir. Bu da bütün muhalefet partilerinin, sivil toplum kuruluşlarının ve bağımsız yurttaş inisiyatiflerinin sürece etkin katılımı ile mümkün olacaktır.

3a | Seçim Öncesinde Alınacak Tedbirler

Seçim ve sandık güvenliğinin sağlanmasına yönelik çalışmalar olası bir erken seçim ihtimali de göz önünde bulundurularak bugünden başlatılmalıdır.

Öncelikle seçmen kütüklerindeki usulsüz seçmen kaydının tespiti için acilen yazılımların geliştirilmesi ve kullanılması gerekmektedir.

31 Mart 2019 yerel seçimleri öncesinde İstanbul'da uygulanan “kapı kapı dolaşma” yönteminin ülke

“ Olası usulsüzlüklerin tespiti itiraz süreçleri dahilinde ancak dijital yöntemler ve yapay zekâ imkânları da kullanılarak mümkün olabilir.

”

genelinde uygulanması, zaman kısıtlılığı, kırsal alanlar ve Doğu illeri başta olmak üzere bölgesel uygulama sorunları ve insan kaynağı eksikliği gibi pratik zorluklar sebebiyle tek başına yeterli olmayacaktır. Olası usulsüzlüklerin tespiti itiraz süreçleri dahilinde ancak *dijital yöntemler ve yapay zekâ imkânları da kullanılarak* mümkün olabilir. Seçmen listeleri ve partilere iletilen listeler arasında olabilecek farklar da bu sistem sayesinde doğrulanacaktır. Bu konuda sivil toplumda mevcut olduğunu bildiğimiz uzmanlıktan ve birikimden acilen yararlanılmalıdır.

Yasama, yürütme, yargı ve bürokrasinin büyük çoğunluğuna hâkim olan iktidarın bu organları kullanarak manipülasyona başvurması da mümkündür. Bu tür manipülasyonların en başında gelen ve dünyadaki örneklerde sık sık gördüğümüz, seçim sistemi ve bölgelerinin iktidar lehine değiştirilmesidir.¹ Bu tarz adaletsiz müdahalelere dair bilgilendirmenin, seçmenin adalet duygusuna hitap edecek şekilde kampanya sürecinin bir parçası haline getirilmesi,

¹ Andreas Schedler, “The Menu of Manipulation.” *Journal of Democracy* 13, no. 2 (2002): 36-50.

bunun hangi dil ve araçlarla yapılacağından önceden planlanması gerekmektedir. Zira halkın seçim sürecine dair basit, etkili ve doğru bir şekilde bilgilendirilmesi daha etkin bir katılımı teşvik edecektir. Örneğin, İBB seçimlerinin tekrarlanmasıyla ortaya çıkan “adaletsizlik” durumunun iyi bir şekilde ifade edilmesi adaletsizliğe tepki olarak muhalefet adayına oy yönelimini sağlamıştır. Seçmenin oyuna ve iradesine sahip çıkması gerekliliği seçim kampanyasının bir parçası olmalıdır.

Seçim güvenliği konusunda parti müşahitleri eğitilmeli, bu eğitimlerin tamamlanması ve sayının artması için gönüllülük kampanyaları uzun süre önce planlanmalıdır. Bu planlamanın seçim dönemine sarkması partilerin kampanya yoğunluğu ile çakışmakta ve özellikle yerel örgütlerde organizasyonel problemler yaratmaktadır.

Seçim güvenliği konusunda ülkenin farklı bölgelerinde ve kentlerinde farklı sorunlar yaşanmaktadır. Bu nedenle bölgesel risk ve ihtiyaç haritaları çıkarılmalı ve buna göre bölgesel önlem planları oluşturulmalıdır. Bu planın etkin bir şekilde uygulanabilmesi için tüm muhalefet partileri arasında koordinasyonu

sağlamak amacıyla “seçim güvenliği ortak yürütme kurulu” oluşturulmalıdır. Seçim ittifaklarının kompozisyonu nasıl gerçekleşirse gerçekleşsin, bu koordinasyonun tüm muhalefet partilerini kapsayacak şekilde kurgulanması çok önemlidir. Özellikle, HDP'nin yalnızlaştırılmasına yönelik politikalar seçim usulsüzlükleri konusunda da iktidara avantaj sağlamaktadır. Diğer muhalefet partilerinin de Güneydoğu'da yeterince örgütlü olamaması ve bu bölgede partilerin “tek başına” hareket etmeleri seçim güvenliği açısından önemli bir zafiyet yaratabilir. Dolayısıyla Doğu ve Güneydoğu'da sıklıkla gözlemlenen seçim güvenliğine dair sorunların en aza indirilmesi için diğer muhalefet partilerinin HDP'ye destek sunması gerekmektedir. Seçim güvenliği ideolojiler-üstü bir demokrasi meselesidir ve tüm partilerin ortak çıkarınadır.

Muhalefet partilerinin sivil toplum ile etkin işbirliği seçim ve sandık güvenliği konusunda da önemli avantajlar sağlayacaktır. Oluşturulacak bölgesel risk ve ihtiyaç haritasına göre barolar ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde her sandıkta görev alacak avukatlar tayin edilmeli ve bu planlama seçim öncesinde etkili bir

şekilde duyurulmalıdır. Böylece hem iktidar üzerinde bir baskı oluşturulacak hem de halkın seçim güvenliğine dair soru işaretleri en aza indirilecektir. Öte yandan avukatlar, müşahitler, bağımsız gözlemciler ve bağımsız medya arasında etkin bir koordinasyon sağlanmalıdır.

Son olarak, seçim günü öncesi ortaya çıkacak usulsüzlükler karşısında dünyada sık rastlanan bir tepki, muhalefetin seçimleri boykot etmesi yönünde oluşan baskılardır. Dünyadaki örnekler, boykot yönteminin otoriter yönetimler üzerinde etkili olmadığını, meydanı iktidara daha da boşaltmanın ve toplumu daha da bölmenin yanında, seçimde daha da “güçsüzlük” algısı oluşturduğuna işaret etmektedir. Muhalefetin bu tür usulsüzlüklere karşı kendi önlemlerini alıp her şeye rağmen yarışı bırakmaması ve mücadeleye devam etmesi gerekmektedir.

3b | Seçim Günü ve Sonrası Yapılacaklar

Seçim ve sandık güvenliğinin sağlanması için bir başka kritik nokta ise oy sayımı ile ilgili

Doğu ve Güneydoğu'da sıklıkla gözlemlenen seçim güvenliğine dair sorunların en aza indirilmesi için diğer muhalefet partilerinin HDP'ye destek sunması gerekmektedir.

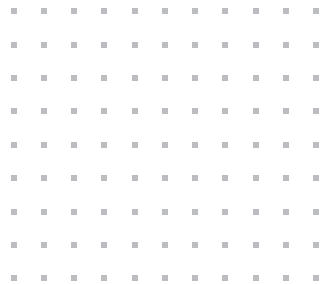
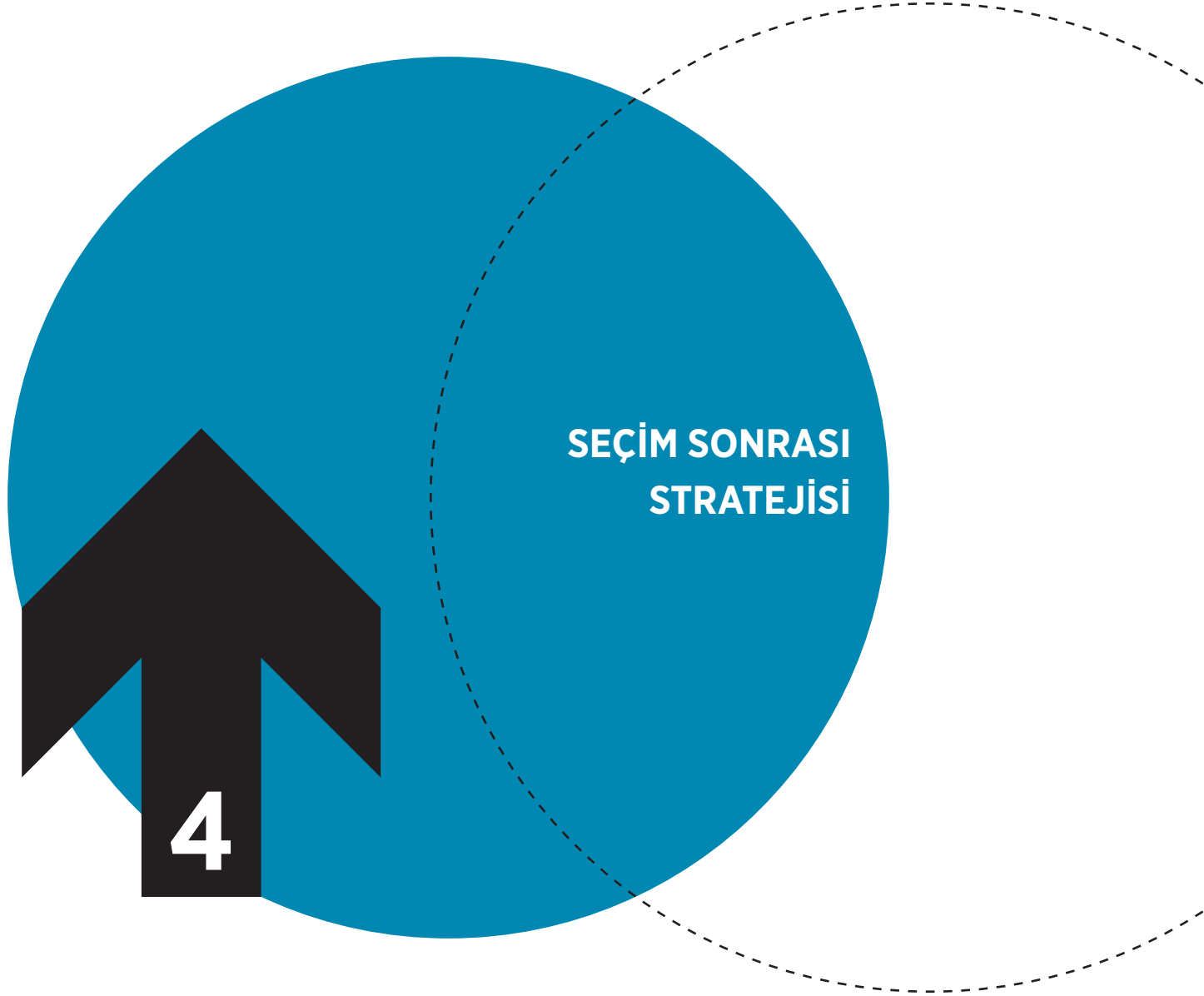
usulsüzlükler ve olası manipülasyonlara karşı alınacak önlemlerdir. Seçim öncesi ve sürecindeki etkin seferberlik seçim akşamında da muhalefet partileri arasındaki ortak koordinasyon ile sağlanmalıdır.

Seçim akşamı bütün muhalefet partilerinin ve bağımsız gözlemcilerin ellerindeki tüm verileri birleştirebilecekleri bir sistem kurulmalı ve sandıklardan gelen bilgiler bu sisteme aktarılmalıdır. Sistemde yaşanabilecek ve daha önce karşılaşılan sorunların yaşanmaması için gerekli tedbirler alınmalıdır. Veri aktarımı ve tutanak teyidi konusunda Oy ve Ötesi, İstanbul Gönüllüleri gibi sivil toplum inisiyatifleri ile ortak yürütülen bir süreç planlanmalıdır. Anadolu Ajansı'ndan gelen verilere dair oluşan şüphe ve medya manipülasyonu sebebi ile sosyal medyada da alternatif veri paylaşım platformları oluşturulmalı, muhalefetin seçim sonuçlarına ilişkin güncellemeleri bu platformlar aracılığı ile sık aralıklarla duyurulmalıdır.

Öte yandan muhalefetin “seçim güvenliği ortak yürütme kurulunun” seçim gecesi sık aralıklarla bilgilendirme yapması seçmenlerin ve seçim kurullarında bekleyen gözlemcilerin doğru bilgiye erişimini, muhalefetin duruma hakimiyetini seçmene göstermesi ve olası bir sorunla karşılaşıldığında buradan yapılacak bilgilendirme doğrultusunda hareket edilmesini sağlayacaktır. 31 Mart 2019 yerel seçimleri sonrasında Ekrem İmamoğlu'nun sık sık ekran karşısına geçip

bilgilendirme yapması, 23 Haziran'a kadar geçen seçim yenileme sürecinde seçimde önemli bir güven duygusu oluşturmuştur. Muhalefetin etkin bilgilendirme ile seçmen ve sivil toplumla kuracağı güven ilişkisi cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci tura kalması durumunda da seçmen mobilizasyonuna ve demokratik itiraz hakkının etkin bir biçimde kullanılmasına katkı sağlayacaktır.

Özetlemek gerekirse otoriterliğe karşı seçim kazanmak için en etkili ittifak stratejisini oluşturmak kadar seçim ve sandık güvenliğini sağlamak da oldukça kilit bir role sahiptir. Bu nedenle seçim öncesinde ve seçim sonrasında siyasal partilerin birbirleri ve sivil toplum ile etkin bir işbirliğine girmesi önem arz etmektedir. Bu ortak çalışmalar, seçim güvenliğine gölge düşürecek ve birinci İstanbul seçimlerinde olduğu seçim sonuçlarının iptali yönünde çabalar dahil olmak üzere farklı senaryolara hazırlığı da kapsmalıdır. Etkin ortaklık modeli ve bunun çerçevesinde oluşturulacak “demokrasi bloku” seçim güvenliği konusunda da etkin seferberlik sağlanmasını kolaylaştıracaktır. İttifak konusundaki koordinasyon süreci seçim güvenliğine de yansiyacaktır. Ancak, seçilen ittifak modelinin esnek veya etkin olmasından bağımsız olarak seçim güvenliği konusunda mutlaka etkin bir seferberlik, koordinasyon ve ortaklaşma gereklidir.

Muhalefet partilerinin seçim öncesinde hangi stratejiyi tercih ettiklerinden bağımsız olarak, seçim sonrasında oluşacak tabloda ortak hareket etmeye devam etmesi kaçınılmazdır. Bunun en az iki sebebi vardır: Birincisi, muhalefet partilerinin şimdilik söylem düzeyinde de olsa anlaştıkları ortak siyasi amaç, Türkiye'nin bir demokrasinin gerektirdiği asgari koşullara kavuşturulmasıdır. Bu amaca gerçekten ulaşılabilmesi için, demokrasi talep eden tüm toplumsal kesimleri asgari müştereklerde kucaklayabilecek bir siyasi vizyonun, yine kimseyi dışlamayacak şekilde hayata geçirilmesi gerekecektir. İkinci olarak ise, demokratik geri kayma süreçleri ve iktidarın sistematik kutuplaştırma politikaları sonucu yaşanan otokratikleşme deneyimleri ve Türkiye'de halihazırda yapılan kamuoyu yoklamaları, muhalefetin seçimleri kazanma şansının olduğunu, fakat bu durumda dahi iktidar blokuyla arasında çok büyük bir oy farkı bulunmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, seçim sonrası dönemde muhalefet partilerinin ortak stratejilerini sürdürmesi, seçmene verdikleri vaatleri yerine getirmek için aritmetik bir gereklilik olarak da karşımıza çıkmaktadır. Muhalefet ortak bir blok halinde hareket etmediği sürece demokrasiyi geri getirecek düzenlemeleri yapmak için yeterli sandalye gücünden ve politik ağırlıktan yoksun kalacaktır.

Seçim sonrası stratejisi, her ne kadar seçim sürecinde tercih edilen ve uygulanan yol haritasıyla doğrudan ilişkili olsa da, daha çok

“ Ortak siyasi amaç,
Türkiye'nin bir demokrasinin
gerektirdiği asgari koşullara
kavuşturulmasıdır.

”

seçim sonuçları neticesinde ortaya çıkabilecek farklı senaryolara göre değerlendirilmelidir. Bu sebeple, bu başlık altında cumhurbaşkanlığı seçimleri ve TBMM seçimleri sonucu ortaya çıkabilecek çeşitli durumları ele almak ve her durumda muhalefetin elindeki seçeneklere göre izleyebileceği stratejileri tartışacağız.

4a | Ne Cumhurbaşkanlığının Ne de TBMM Çoğunluğunun Kazanıldığı Senaryo

Muhalefetin ortaklığına dayanan seçim stratejisi, ilk aşamada seçimleri kazanma hedefi üzerine kurulu olsa da yarışılan iki kulvarda da seçimin kazanılamaması olasılığı her zaman mevcuttur. Mevcut koşullarda pek düşünülmemek istenmeyen bu senaryonun gerçekleşmesi durumunda muhalefetin nasıl bir ortak strateji sürdürmesi gerektiğine dair öneri getirmek ise kolay değildir. Nitekim Giriş bölümünde ayrıntılarıyla ele aldığımız 21. yüzyılda hâkim otokratikleşmeyle mücadele, yaratıcılık isteyen ve dünyanın her yerinde henüz yeni keşfedilen bir fenomendir. Ancak seçimli otoriterleşme süreçlerini yaşayan ülkelere bakıldığında, seçim yenilgileri sonrası

başvurulan boykot stratejilerinin otoriterliğin konsolidasyonunu hızlandırdığı görülmektedir. Bu sürecin Türkiye’de de yaşanmaması için, siyasal alandaki muhalefetin canlı bir şekilde kendini yenileyip, daha fazla otoriterleşmeye karşı mücadeleyi ne olursa olsun birlikte sürdürmesi gerekecektir.

4b | Sadece TBMM Çoğunluğunun Kazanıldığı Senaryo

Bu senaryo hiç şüphesiz muhalefetin en dikkatli olması gereken senaryodur. Cumhurbaşkanlığının kaybedilip, TBMM çoğunluğunun kazanılması, her ne kadar son dönemde düşme eğilimi gösteriyorsa da, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın partisinin üstünde olagelmış seçmen desteği göz önüne alındığında, mümkün bir senaryodur. Patronaj kaynaklarının çoğunu yöneten konumdaki cumhurbaşkanlığını kazanmak, Cumhur İttifakı blokuna bir arada ve sağlam kalmak için adeta can suyu verecektir. Bu durumda iktidar, hükümet etmek için ihtiyaç duyduğu TBMM çoğunluğunu elde etmek ve yetkilerini kısıtlayacak yasal düzenlemeleri engellemek için elindeki tüm devlet imkânlarını

“ Muhalefet ortak bir blok halinde hareket etmediği sürece demokrasiyi geri getirecek düzenlemeleri yapmak için yeterli sandalye gücünden ve politik ağırlıktan yoksun kalacaktır. ”

seferber edecek ve muhalefeti bölerek bir kısmını yanına çekmeye çalışacaktır. Öte yandan başkanlık sistemiyle yönetilen birçok ülkede görüldüğü gibi, yasama ve yürütmenin farklı siyasi grupların elinde olduğu durumlar, özellikle bu durumun idare edilmesi için gereken demokratik kurumlar ve normlar işlemiyorsa, ciddi hükümet ve rejim krizlerine yol açabilmektedir.¹ Muhalefetin bu ve benzeri krizlerin sorumlusu olarak sunulup, bu algının yaygın hale gelmesi, yürütme eliyle yeni bir otokratikleşme sürecinin başlamasına sebep olabilir. Tüm bu sebeplerle muhalefetin, ortak hedefleri doğrultusunda bu senaryo altında gerçekleşebilecek olasılıklara hazırlıklı olması ve ortak siyasi duruş sergilemesi gerekmektedir.

Bu senaryonun gerçekleşmesi durumunda muhalefetin en büyük zaafının parçalı yapısı olması beklenebilir. Muhalefet, mevcut parçalı yapısıyla TBMM çoğunluğunu kazansa dahi bunun etkin bir çoğunluk olarak çalışması kolay olmayacaktır. Nitekim 7 Haziran 2015 seçimleri sonrası AKP, tek başına iktidarda olduğu 13 yılın ardından ilk kez TBMM’de çoğunluğu kaybettiğinde, Meclis’e girmeyi başaran muhalefet partileri CHP, HDP ve MHP bir araya gelememiş ve ortak bir meclis başkanı adayı üzerinde uzlaşmak için anlamlı bir girişimde bulunamamıştı. Parçalı ve dağınık görüntüsünü

¹ Juan J. Linz, “The Perils of Presidentialism.” *Journal of Democracy* 1, no. 1 (1990): 51-69; Thomas Poguntke and Paul Webb, eds. *The Presidentialization of Politics a Comparative Study of Modern Democracies*. Oxford Oxford University Press, 2005.

“ Meclis’e giren ve çoğunluğu oluşturan tüm muhalefet partilerinin destekleyebileceği bir TBMM başkanı adayının çıkarılması mutlaka sağlanmalıdır.

”

yapıcı ve sonuç alıcı bir şekilde aşamaması ise muhalefetin seçmen gözündeki kredibilitesine ciddi şekilde zarar vermektedir.

Bu olumsuz senaryoların tekrarlanmaması ve muhalefetin TBMM çoğunluğu kullanarak otokratikleşmeyi geri çevirecek bir araç olarak kullanabilmesi, birkaç hayati meselede birlikte davranmasına bağlıdır. Bunların birincisi TBMM başkanının seçimidir. 7 Haziran 2015 seçimleri sonrasında oluşan tablonun aksine muhalefet, bu senaryonun gerçekleşmesi durumunda bu kez meclis başkanının mutlaka muhalefet blokundan seçilmesini sağlamalıdır. Bu sürecin başarıyla tamamlanması için gereken diyalog sağlanmalı, bunun sağlanamadığı durumlarda (örneğin HDP ve İYİ Parti arasında) diğer siyasi partilerin (örneğin CHP) koordinasyonuna başvurulmalıdır. Meclis’e giren ve çoğunluğu oluşturan tüm muhalefet partilerinin destekleyebileceği bir TBMM başkanı adayının çıkarılması mutlaka sağlanmalıdır.

“ TBMM başkanının muhalefet blokundan seçilmesi başarıldığında, çoğunluğa sahip muhalefet partilerinin seçim öncesinde üzerinde anlaştığı konularla ilgili bir yasama gündemini kamuoyuyla paylaşması ve uygulamaya koyması mümkün olabilecektir.

”

TBMM başkanının muhalefet blokundan seçilmesi başarıldığında, çoğunluğa sahip muhalefet partilerinin seçim öncesinde üzerinde anlaştığı konularla ilgili bir yasama gündemini kamuoyuyla paylaşması ve uygulamaya koyması mümkün olabilecektir. Muhalefetin, 19 yıllık AKP iktidarı boyunca TBMM’de sürekli azınlık olduğundan almayı başaramadığı yasama inisiyatifi bu sefer mutlaka alınmalıdır. Halkın acil sorunlarında ferahlama yaratacak olanlar yanında bağımsız, adil ve tarafsız yargıya yönelik mümkün olan her reform öncelikle ele alınmalıdır. Muhalefetin, TBMM’deki çoğunluğu üzerinden seçim döneminde verdiği vaatleri gerçekleştirmeye başlaması, seçmen tarafından mutlaka ödüllendirilecek ve bu senaryoda erken yapılacağı neredeyse kesin olan seçimlerde cumhurbaşkanlığını da kazanmasına yardımcı olacaktır. Söz konusu yasama inisiyatifi, hükümet sisteminin demokratikleştirilmesi ve hatta “güçlendirilmiş parlamenter sistem”e geçişi öngören bir anayasa değişikliği konusunda parlamento içinden ve dışından bütün partiler ve sivil toplum ile diyalog içinde yürütülmelidir.

Muhalefetin bu süreçte en çok dikkat etmesi gereken, parçalı yapısının iktidar bloku tarafından istismar edilebileceği bir siyasi atmosferin oluşmasına izin verilmemesidir. Bugün bile iktidar, muhalefetin birlik olduğunda yapabileceklerini tahayyül ederek, tüm siyasi stratejisini bu birliği bozmak üzerine kurmuş durumdadır. İktidarın bu stratejisinin, TBMM’de çoğunluğu sağlayan muhalefeti bölmeye izin verilmemeli ve muhalefet partileri birbirleriyle doğrudan karşı karşıya gelmekten kaçınmalıdır. Bu şekilde söz konusu yasama inisiyatifini ele almayı amaçlayan muhalefet, blok için tartışma ve firelerden uzak durabilecektir.

Bu senaryonun gerçekleşmesi durumunda muhalefetin kaçınması gereken bir başka şey ise kutuplaşmadır. İktidar blokunun cumhurbaşkanlığını kazandığı durumda, otokratikleşme sürecinin bütününde olduğu gibi kutuplaştırma politikasına devam etmesi beklenebilir. Tek, güçlü ve karizmatik bir siyasi liderin, diğer tüm popülist otoriter yönetimlerde olduğu gibi Meclis’i ve diğer kurumları hedef alması ve bu şekilde bir yandan bu kurumları

paralize ederken diğer yandan onları halkın gözünde güvenilmez birer aktör olarak sunması muhtemeldir. TBMM’de çoğunluğu elde eden muhalefetin siyasi iktidarın kutuplaştırma siyasetine alet olmayarak kendi siyasi ajandasına odaklanması, kamuoyuna açıkladığı yasama gündemini gerektiğinde Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak olan cumhurbaşkanı kararnamelerini geçersiz kılacak şekilde takip etmesi izlenecek en doğru yoldur.

4C | Cumhurbaşkanlığının kazanılıp TBMM çoğunluğunun kaybedildiği senaryo

Eğer iktidar bloku seçim sistemini değiştirme çabalarını hayata geçirebilirse gerçekleşme olasılığı artabilecek olan bu senaryo, öncekine göre muhalefet için yönetmesi görece daha kolay bir senaryodur. Zira TBMM’de çoğunluğu kazanmasa dahi cumhurbaşkanlığını kazanmak, muhalefetin seçim stratejisinin sonuç verdiği anlamına gelecek ve muhalefeti adeta bir arada tutacak çimento ihtiyacı sağlanmış olacaktır.

Öte yandan, cumhurbaşkanlığını kaybeden iktidar bloku, TBMM’de çoğunluk sağlasa da siyaseten bir arada durmak için ellerindeki en büyük kaynak olan, yürütme eliyle devlet imkânlarından ayrıcalıklı faydalanma imkânını kaybetmiş olacaktır. Bu da blokun bölünmesini muhtemel hale getirecektir. Aynı şey iktidarın

özel sektör ve sivil toplum içindeki ve kısmen medyadaki desteği için de söylenebilir. Ancak bu durumun Türkiye’nin yıllardır içinden geçtiği otokratikleşme sürecini geri çevirebilecek bir sonuç doğurması muhalefet blokunun süreci dikkatli ve doğru yönetmesine bağlıdır.

TBMM’de çoğunluğu kazanamayan ve fakat cumhurbaşkanı adaylarını seçtirmeyi başaran muhalefet blokunun bu süreçte, seçim öncesinde anlaştıkları konulara ilişkin bir reform gündemini canlı tutması gerekmektedir. Bu sebeple yeni cumhurbaşkanı, mevcut hükümet sisteminden kaynaklanan yetkilerine dayanarak tek taraflı kararlar almamalı, seçimden önce tercih edilip uygulanan stratejiye uygun olarak yürütme organında muhalefet blokunun farklı bileşenlerinden figürlere yer vermelidir. Halen TBMM çoğunluğunu elinde tutan iktidar blokuna karşı muhalefet, kendini tek bir kişiyle göstermemeli, ortak akılı öne çıkaran, çoğulcu bir tablo çizmelidir. Bu sayede, TBMM’de azınlık olsalar dahi bir arada durması önemli olan muhalefet partilerinin bunu yapabilmesi kolaylaşacaktır.

Cumhurbaşkanı ve muhalefet blokunu oluşturan partilerin temsilcilerinden oluşan yürütme organı, seçimden önce verdikleri vaatleri gerçekleştirecek bir reform gündemi oluşturmalı ve bu gündemi gerçekleştirmek için gerekli karar ve kararnameleri çıkarmalıdır. Halktan yetki alınan reformların gerçekleştirilebilmesi,

kamuoyuna doğru yansıtılabilmesi, ve bu dönemdeki acil sosyoekonomik sorunların çözülebilmesi için, en kısa zamanda asgari ölçüde tarafsız ve liyakat temelinde çalışan bir bürokrasinin ve bağımsız kurulların desteği şarttır. Dolayısıyla, yeni yönetimin öncelikle Merkez Bankası, TRT, BTİK, SPK ve BDDK gibi kritik kurumların tarafsız ve ehil yönetimlere kavuşmasını sağlaması gerekecektir. Türkiye Varlık Fonu gibi milli servetin büyük bölümlerini kontrol eden kurumlar da en kısa zamanda kamu yararını gözeten şeffaf yönetimlere ve yasal statülere kavuşmalıdır.

Bu süreçte özellikle kolektif bir yöntem tercih edilmeli, cumhurbaşkanlığı işlemleri kamuoyu tartışmasının dışında yapılmamalıdır. Ayrıca, bu reform gündeminin gerçekleştirilmesi için gerekli yasama faaliyetleri tasarı olarak TBMM'ye gönderilmeli ve muhalefet partileri Meclis'te azınlıkta olsalar dahi, bu gündemin Meclis'ten geçmesi için gerekli müzakereleri yapmalıdır. Söz konusu reform gündemi topluma doğru bir iletişim stratejisiyle anlatılarak kamuoyu baskısı oluşturulabilir. Muhalefetin belediye

başkanlığını kazandığı ama Meclis çoğunluğunu alamadığı yerel yönetimlerdeki deneyimler, akılcı politikalarla AKP ve MHP'nin sınırlı işbirliğine zorlanabileceğini göstermiştir. Örneğin Meclis görüşmelerin naklen yayınlanması –ki TRT ve Anadolu Ajansı gibi kamu kuruluşlarının yürütmeye bağlı olması bu açıdan avantajdır– bu konuda çok etkili olacaktır. Başta da söylediğimiz gibi, cumhurbaşkanlığını kaybeden bir iktidar blokunun TBMM'deki çoğunluğuna rağmen bir arada kalması zor olsa da, muhalefet bu ihtimali göz önünde bulundurarak hareket etmelidir.

Son olarak vurgulanması gerekli en önemli konu şudur: Seçim sonrası yeni yürütmenin yani Cumhurbaşkanlığı Yönetimi'nin önündeki en acil meseleler sadece sistemin reformuyla ilgili olanlar değildir. **Ekonomide ve dış politikada da acil nefes aldırıcı adımlar atması ve reformlar yapması gerekecektir.** Bunların gecikmesi veya halkın hayatında olumlu bir etki yaratmakta başarısız olması, yeni iktidara güvenin hızla aşınmasına ve yeni krizlere yol açabilir. **Bu konuda iki konu muhalefet partileri tarafından şimdiden tasarlanmalıdır.**

“ Seçim sonrası yeni yürütmenin yani Cumhurbaşkanlığı Yönetimi'nin önündeki en acil meseleler sadece sistemin reformuyla ilgili olanlar değildir.

”

Birincisi, ekonomi ve dış politika alanlarında iki “uzmanlar komitesi” kurularak, partilerin uzlaşabileceği asgari müşterekler saptanmalı, seçim sonrası atılabilecek acil adımlar şimdiden planlanmalıdır. İkincisi, gene uzmanlardan kurulu bir komite, toplum içindeki risk gruplarını ve en acil ihtiyaçlarını saptayarak, onlara nefes aldıracak ve toplumda rahatlama yaratacak, öncelikli ve yaratıcı politikalar belirlemelidir.

4d | Hem cumhurbaşkanlığının hem de TBMM çoğunluğunun kazanıldığı senaryo

Muhalefet blokunun hem cumhurbaşkanlığını hem de TBMM çoğunluğunu kazandığı senaryo, Türkiye'nin içinden geçtiği otokratikleşme sürecinin durdurulup geri çevrilmesi için kuşkusuz en olumlu senaryodur. Bu senaryoya göre muhalefet partileri, hem yürütme hem de yasama organına hâkim olacak ve seçim öncesi topluma verdikleri vaatleri gerçekleştirmek için en önemli eşiği aşmış olacaktırlar.

Bu senaryoda muhalefet partileri, ülkenin başta bağımsız, adil ve tarafsız yargı olmak üzere asgari demokratik koşullara kavuşması ve siyasi partiler arası makul rekabet koşullarının oluşması için ortaya attıkları “güçlendirilmiş parlamenter sistem” önerisinin gerçekleşmesiyle sonuçlanacak bir geçiş sürecini uygulamaya koyabileceklerdir. Seçim sonrasında yaşanacak karar verme ve partiler arası müzakere sürelerini –ve bu arada kamuoyundaki muhtemel yüksek beklentilerin olumsuz dönmeye ihtimalini– en aza indirmek için, bu geçiş sürecinde yapılacaklar mutlaka seçim öncesinden planlanmalı ve mutabakat altına alınmalıdır. Bu mutabakatın ne kadar kapsamlı olacağı ve nasıl bir yol haritasına bağlı olarak gerçekleştirileceği, yukarıda tartıştığımız stratejiye bağlıdır. Etkin ortaklığa dayanan seçim stratejisinde geçiş süreciyle ilgili konular seçim öncesinde çok daha detaylı olarak ele alınabilir.

Dolayısıyla birçok yönüyle bu senaryo, muhalefetin esas hedefine ulaştığı bir durumu gösterse de, seçim sonuçlarıyla birlikte hedeflere eksiksiz ulaşıldığı ve geçiş sürecinin

“ Seçim sonuçlarıyla birlikte hedeflere eksiksiz ulaşıldığı ve geçiş sürecinin pürüzsüz gerçekleşeceği düşünülmemelidir.

”

“ Seçim öncesi muhalefet partilerinin seçmene hep birlikte verdikleri vaatleri gerçekleştirmek kolay olmayacaktır. ”

pürüzsüz gerçekleşeceği düşünülmemelidir. Seçim öncesi muhalefet partilerinin seçmene hep birlikte verdikleri vaatleri gerçekleştirmek kolay olmayacaktır. Muhalefet blokunun parçalılığı ve bu senaryoda her bir aktörün elde ettiği pazarlık gücü, blokun bileşenlerinin kendi gündemlerini yeni iktidara empoze etme çabalarıyla sonuçlanabilir. Geçiş sürecinin net bir çerçeveye, mümkünse seçimden önce ele alınması, işte bu sebeple önemlidir. Bu durumda, blok içi parçalılığın bir yük haline gelme ihtimali azalacak ve geçiş süreci başarıyla tamamlanana kadar blokun bir arada kalması sağlanabilecektir.

Keza, bu senaryoda yeni iktidarın, son yirmi yıldaki haksızlıklar konusunda sorumlulardan hesap sorulması yönünde yoğun bir kamuoyu baskısı altında kalması beklenmelidir. Bu konuda en azından temel bazı ilkelerin önceden belirlenmesi --asgari hukuk devleti koşullarının sağlanmasını takiben bağımsız yargı yoluyla çözüm ve bazı yerlerde uzlaşma ve araştırma komisyonları kurulması vb-- ve etkin bir seçim mutabakatı çerçevesinde kamuoyuna açıklanması, konusundaki yeni iktidarın işini

kolaylaştırır. Bu şekilde iktidar yeni tartışmalarla vakit yitirmeksizin vaat ettiği ilkeleri uygulamaya koyabilir.

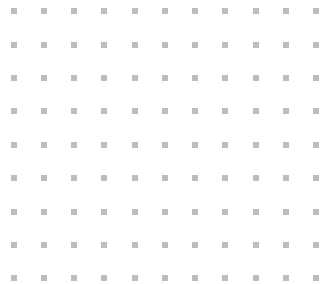
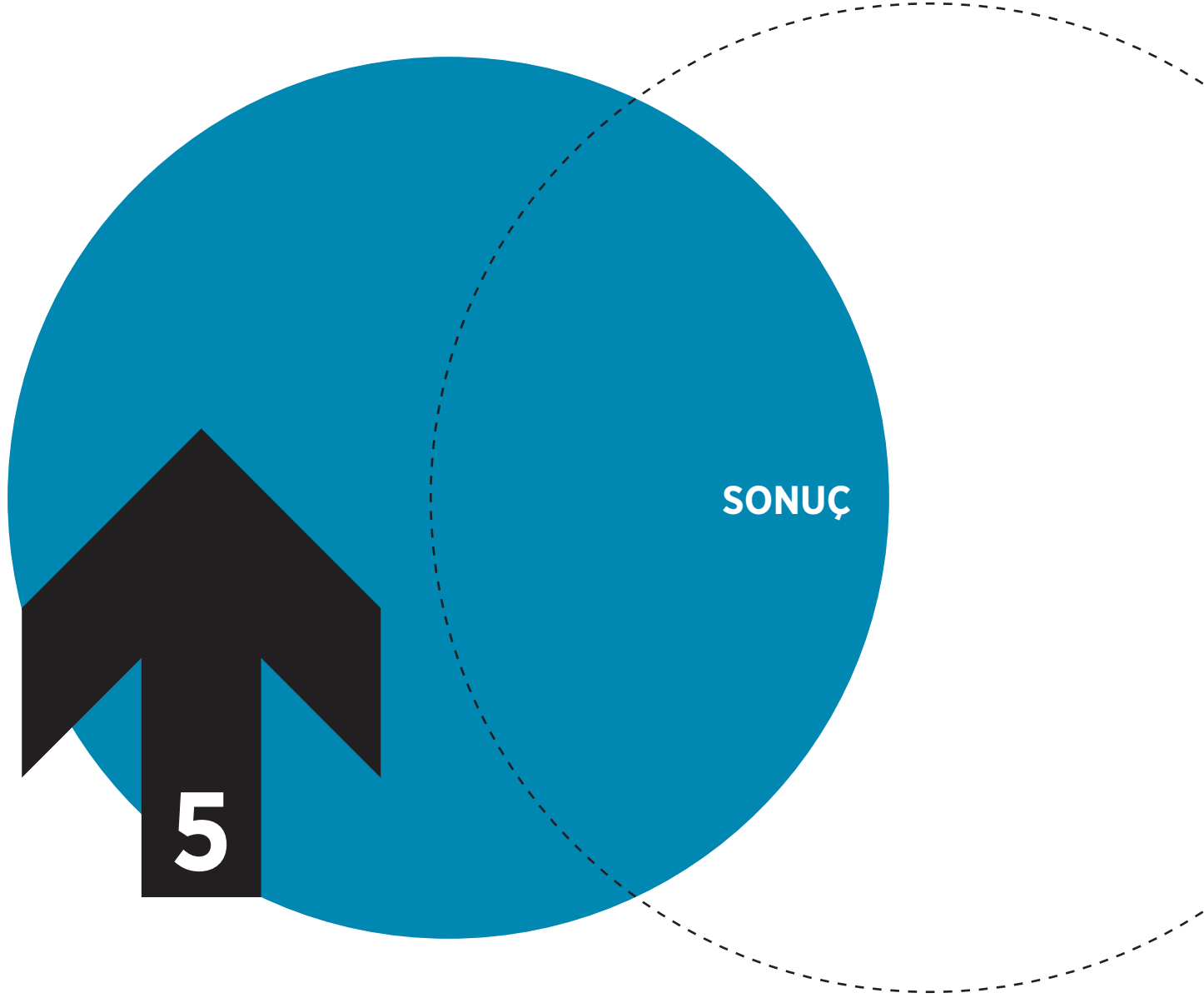
İktidara gelen muhalefet blokunun gerek yürütme gerekse yasama organı içinde bir arada kalabilmesi, geçiş sürecinin akıbeti açısından hayatidir. Bunun sağlanabilmesi ise bu dönemde atılacak tüm siyasi adımların ancak tüm bileşenlerin üzerine anlaştığı konularla sınırlanmasıyla mümkün olabilecektir.

Bugün için tüm muhalefet partilerinin üzerinde anlaştığı “güçlendirilmiş parlamenter sistem”e geçiş ile birlikte başta bağımsız ve tarafsız bir yargı erkinin tesisi olmak üzere Türkiye’nin en acil meselelerinin bazıları için anayasa değişikliği gerekecektir. Mevcut anayasaya göre anayasa değişikliklerinin halkoyuna sunularak kabul edilmesi için en az 360 milletvekili tarafından onaylanmış olması gerekmektedir. Muhalefet blokunun seçim sonuçlarına göre bu sayıya ulaşamaması ise şaşırtıcı olmayacaktır. Ancak, hem cumhurbaşkanlığını hem de TBMM çoğunluğunu kaybetmesi durumunda

Cumhur İttifakı'nın sistem reformu taleplerine karşı durması ve şu anki birliğini koruması pek mümkün gözükmemektedir. Ayrıca, bu senaryoda daha demokratik bir hükümet sistemine geçilmesinin, artık muhalefet partileri haline gelen AKP ve MHP için de tercih edilebilir bir durum haline gelmesi beklenebilir. Dolayısıyla muhalefetin TBMM'de elde ettiği çoğunluktan ziyade, geçiş sürecini toplumun beklentilerini karşılayacak şekilde yürütmeye odaklanması çok daha faydalı olacaktır.

Bu reformların gerçekleştiği süreçte halkın acil günlük sorunlarının ve ülkenin acil dış politika sorunlarının beklemeyeceğini de yine unutmamak gerekmektedir. Nitekim, geçiş süreci ne kadar ustaca kurgulanırsa kurgulansın, bu süreçte halkın yeni iktidardan çok acil beklentileri olacaktır. Özellikle ekonomik kriz ve COVID-19 pandemisiyle birlikte iyice kristalleşen toplumsal adaletsizlikler, bu acil toplumsal taleplerin en başında yer almaktadır. Bu sorunlara acil çözümler bulmak için de kaynak sorunu ön plana çıkmaktadır. **Gerek Malezya gerekse gerekse Tunus örnekleri, demokrasiye geçiş sonrası ekonomik sorun ve sosyal adaletsizliklerin çözülemediği oranda halktaki demokrasi inancının hızla olumsuzla dönebileceğini göstermektedir.**

Burada Türkiye'nin en büyük avantajı, giriş bölümünde tartıştığımız dünyadaki demokrasi krizi ışığında, Türkiye'de muhalefetin kazanacağı demokratik bir seçim zaferinin **dış dünyada, özellikle demokratik Batı ülkelerinde yaratacağı olumlu şok etkisi ve imajdır.** Bu konjonktürden mutlaka son derece iyi düşünülmüş söylem ve adımlarla zaman kaybetmeksizin istifade edilmesi elzemdir. Yukarıda tartıştığımız ekonomi ve dış politika alanlarındaki ortak "uzmanlar komiteleri" bu konularda da en kısa zamanda faaliyete geçmelidir.

Yukarıdaki tüm tartışmalardan siyasal partiler için şu sonuç çıkmaktadır: Demokrasiye geçiş için gerekli stratejilere ve mutabakata ulaşırken siyasal partiler konunun araçsal-rasyonel, programatik ve psikolojik boyutlarını aynı anda düşünmek zorundadır. Bir yandan muhalefet partileri her şeyden önce seçimi kazanmak durumundadır. Bu hedefe yönelik pragmatik aday ve kampanya seçimleri yapılmalı, tüm muhalefet partilerinin program, örgüt ve seçmen önceliklerinin gözetildiği ve asgari müştereklere dayalı hedeflerin ötesine geçmeyen esneklikte bir ortaklık yapılmalıdır. Öte yandan, otoriter rejime geri kayma sürecinin en büyük sonuçlarından biri toplumda yarattığı psikolojik yılgınlık, umutsuzluk, güce yaslanma ve siyasete tepki duygularıdır. Muhalefet partileri bu duyguları muhalefete ve demokrasiye geçiş ümidine tahvil edebilmek için mutlaka, topluma güven ve ümit veren güçlü ve etkin bir ortak duruş sergilemeli, insanları heyecanlandırarak kapsamlı ve yeni bir gelecek tahayyülü ve hikâyesi sunabilmelidir. Son olarak, muhalefetin seçimleri kazanması demokrasiye geçiş için gerekli ama yeterli değildir. Muhalefetin seçim sonrasında da gerekli reformları yapacak birlikteliği devam ettirebilmesi, farklılıklarına rağmen ülkeyi düze çıkaracak yasal, kurumsal, sosyo-ekonomik ve iç/dış siyasal reformları hayata geçirebilmesi gerekmektedir. İşte bu ihtiyaç da muhalefetin, mümkün olduğu kadar detaylı ve etkin bir ortak gündem ve programda anlaşmasının önemini

“ Muhalefet partileri topluma güven ve ümit veren güçlü ve etkili bir ortak duruş sergilemeli.

”

artırmaktadır. Raporun ekinde sunduğumuz dünyadan iki örnek muhalefet mutabakatında da, bu tür, esnek ve etkin stratejilerin sentezinin izlerini görmek mümkün olacaktır.

Dünyadaki örneklerden ilham ve güç almak önemli olmakla beraber, her ülkenin özgün koşulları farklıdır ve her ülkede muhalefet nevi şahsına münhasır stratejisini inşa etmek zorundadır. Türkiye toplumunun ve siyasal partilerinin, bunu başarmak için gerekli irade, demokratik birikim ve potansiyele sahip olduğuna gönülden inanıyor, bu raporun bu amaca bir katkıda bulunmasını umuyoruz.

“ Muhalefetin seçim sonrasında da gerekli reformları yapacak birlikteliği devam ettirebilmesi, farklılıklarına rağmen ülkeyi düze çıkaracak yasal, kurumsal, sosyo-ekonomik ve iç/dış siyasal reformları hayata geçirebilmesi gerekmektedir.

”

EK 1

Macaristan Muhalefet Partileri Ağustos 2020 Mutabakatı

- 6 Parti (DK, Jobbik, LMP, MSZP, Momentum, Dialogue)
- Hedef: 10 yıllık rekabetçi otoriter *Fidesz* hükümetini 2022 Meclis seçimlerinde yenerek iktidarı değiştirmek.
- Araç: Ortak adaylar ve ortak programla seçime girmek.
- Yeni Bir Devir: Bağımsız, yaşanabilir ve kendinden gurur duyan bir Macaristan.
- Topluma vaat: Özgürlük ve refah
- 6 partinin genel başkan ve başkan yardımcılarını düzenli olarak toplanıyorlar.
- Üzerinde anlaşılan etik ve programatik ilkeleri tüm adaylar birer belge imzalayarak kabul edecek.
- Adaylarını tüm seçmenlere açık önseçimle belirleyecekler. Önseçimi bir sivil toplum girişimi organize edecek. Önseçimler 23 Ekim 2021'de tamamlanacak.
- Başbakan adayı için ön seçim iki turlu yapılacak.
- Açıklamalarını Facebook üzerinden yapıyorlar.
- Yolsuzluğa ve insan hakları ihlallerine karışmış ve Fidesz hükümetlerine katılmış adaylar olmayacak.
- Kutuplaşmayı aşmak, hukuk devleti, toplumsal barış, *geçmişle yüzleşmek*.
- Herkesin Macaristanı Hareketi.
- Tek adaylı 106 seçim bölgesinin her birinde ortak aday. Geri kalan 93 bölgede tek parti listesi. Adaylar önseçimle belirlenecek.
- Tüm adaylar önceden ortak bir komite tarafından yolsuzlukla ilgili süzgeçten geçirilecek. Sonra her biri bir ortak etik ilkeler, hükümet programı ve ortak program belgelerini imzalayacaklar.
- Tüm partiler Fidesz hükümetiyle işbirliği yapmış, yolsuzluğa insan hakları ihlallerine karışmış adayları reddedecek.

- Yargının bağımsızlığını restorasyon, yolsuzluğa karışmış yöneticileri yargıya vermek, Avrupa Savcılar Ofisi'ne katılmak, parti finansmanında şeffaflık.
- Medya bağımsızlığı, devlet televizyonunun kaliteli ve tarafsız yayın yapması, (otoriter rejimlere özgü) propaganda ve nefret söylemi içeren yayın yapmaması.
- Sivil toplumun katılımıyla yeni bir anayasa yapmak ve referandumla kabul etmek. AYM bağımsızlığı.
- Adil ve temsiliyetçi yeni bir seçim yasası. Parti finansmanında şeffaflık.
- Güvenilir ve güçlü meşruiyete sahip bir Cumhurbaşkanı. CB'nin halk tarafından seçilmesi.
- 1989-90 dönemi dosyaların ve ajanların açıklanması.
- Çevre ve iklim krizi karşısında sürdürülebilir politikalar uygulamayı taahhüt.
- Adil ücret, kadınlara eşit ücret, emeklilere yaşanabilir maaş, bölgesel ekonomik eşitlik.
- Toplumsal barış ve nefret söylemini ret ilkelerine bağlılık, tarihsel yaraları tamire çalışma taahhüdü.

EK 2

Malezya *Pakatan Harapan* (Umut Paktı) Eylül 2015

- 61 yıllık rekabetçi otoriter *Barisan Nasional* (Milli Koalisyon) iktidarını seçimlerde yenmek ve iktidarı değiştirmek.
- 3 Parti (DAP, Bersatu, PKR)
- 2018'de seçimleri kazandı ve iktidarı değiştirdi.¹
- 5 Temel Vaat (Her biri için ayrıca ayrıntılar sıralanmış ve halka açıklanmış)
- Halkın yükünü azaltmak.
- Kurumsal ve siyasi reform.
- Sürdürülebilir ve eşitlikçi ekonomik büyüme.
- Sabah ve Sarawak bölgelerinin 1963 Malezya Anlaşmasında tanımlanan statülerine döndürülmesi.
- Çoğulcu, ılımlı ve dünya çapında saygı duyulan bir Malezya yaratmak.
- İlk 100 gün için 10 vaat.
- GST'yi (Malezya katma değer vergisi) kaldırmak ve yaşam pahalılığını azaltmak.
- Petrol fiyatlarını sabitlemek ve petrole devlet desteği sağlamak.
- FELDA (kamusal konut projeleri) sakinlerinin borçlarının silinmesi.
- Ev kadınlarına devlet desteği sağlamak.
- Asgari maaşı ülke genelinde sabitlemek ve artırma çalışmalarına başlamak.
- Aylık geliri RM4.000'nin altında olan üniversite mezunlarının PTPTN borçlarını (Kredi ve Yurtlar Kurumu Borçları) ertelemek.

¹ Ancak rapor içinde değindiğimiz ortak hareketi sürdürme kararlığını gösteremeyerek, 2020'de bir partinin ayrılmasıyla iktidardan düştü ve amaçlarının önemli bölümünü gerçekleştirmedi.

- Büyük devlet kurumlarını inceleyecek bir komisyon kurmak ve bu gövdelerin yönetimine dair reformlar hayata geçirmek
- 1963 Malezya Anlaşması'nın uygulanması için özel görevli bir komite kurmak.
- Kayıtlı özel sağlık kliniklerindeki basit tedavileri desteklemek için devletten bütçe ayrılması.
- İhalesi yabancı devletlere verilen bütün mega-projeler hakkında kapsamlı incelemeler başlatmak.

TÜSES Türkiye
Sosyal Ekonomik Siyasal
Araştırmalar Vakfı

Esentepe Mah. Büyükdere Cd.
No.: 100 Kat: 3 Şişli/İstanbul

Tel: 0 533 305 67 57

tuses@tuses.org.tr
www.tuses.org.tr